

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ κ. ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΝΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Όταν πριν από περίπου ένα χρόνο επισκέφθηκα στη Φιλοθέη το χώρο που επέλεξε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, το χώρο που βρίσκεται, δύο ήσαν τα συναισθήματα που με διακατείχαν: Περισυλλογή και ελπίδα. Η περισυλλογή, η ελπίδα, η απαρέγκλιτη θέληση, η διορατικότητα, αλλά και η δωρικότητα και ένας δημιουργικός αναχωρητισμός, ουσιαστικό και απαραίτητο στοιχείο στάσης ζωής και πολιτικής θεώρησης, είναι στοιχεία που διαχρονικά συνθέτουν την προσωπικότητα του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Πρότεινα στο Ίδρυμα να συνδιοργανώσουμε μια εκδήλωση, με αφορμή τη συμπλήρωση 15 ετών από την έλλειψη της φυσικής του παρουσίας, μια εκδήλωση που δεν θα είχε μόνον τον χαρακτήρα in memoriam, αλλά θα αναδείκνυε πώς θα ήταν δυνατόν αρχές και δράσεις του να ερμηνευτούν και να επιδράσουν στο σήμερα.

Είμαι ευτυχής που η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή και ευχαριστώ τον κ. Αχιλλέα Καραμανλή και τον κ. Πέτρο Μολυβιάτη.

Το Μέγαρο Μουσικής έχει βέβαια ως δεσπόζουσα αποστολή την ανάδειξη της μουσικής και των τεχνών. Το Μέγαρο Μουσικής ανήκει σε όλους, είναι ανοιχτό σε όλους. Οφείλει λοιπόν να είναι μια διαρκής εστία διαλόγου, διακίνησης των ιδεών, οφείλει να προωθεί το λόγο και το στοχασμό, τον πολιτισμό, κυριαρχικό και αναγκαίο θεμέλιο της πολιτικής και του πολιτικού λόγου.

Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, η γνώση και κατανόηση της πολιτικής ιστορίας του τόπου και της δράσης και προσφοράς μεγάλων προσωπικοτήτων, όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, που σφράγισαν τον 20ό αιώνα δεν είναι μόνο ένα εργαλείο ιστορικής ανάλυσης, αλλά πρέπει να είναι πηγή μελέτης και έμπνευσης για τις πολιτικές και κοινωνικές μας επιλογές, τις στάσεις και συμπεριφορές, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων και ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορετικές εκτιμήσεις. Τούτο επιβάλλεται όχι μόνο για τους φορείς της πολιτικής, αλλά και για όλους μας.

Προτού παρακαλέσω τον κ. Πέτρο Μολυβιάτη να λάβει το λόγο, θα ήθελα να μου επιτρέψετε να αναφερθώ σε μια ρήση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, το 1935, σε μια από τις πρώτες πολιτικές του ομιλίες. Εννέα λέξεις: «Είναι ωραία υπόθεση η Ελλάς διά να την υπηρετήσωμεν». Πράγματι και η παρουσία όλων αποδεικνύει του λόγου το αληθές, ότι δηλαδή είναι ωραία υπόθεση η Ελλάδα για να την υπηρετούμε.

Σας ευχαριστώ.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ κ. ΠΕΤΡΟΥ ΜΟΛΥΒΙΑΤΗ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ»

Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Κυρίες και Κύριοι,

Εκμέρους του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» σας ευχαριστώ θερμά που ανταποκριθήκατε στην πρόσκλησή μας.

Η παρουσία σας εδώ απόψε αποτελεί μεγάλη τιμή για εμάς.

Συμπληρώνονται φέτος, Κυρίες και Κύριοι, 15 χρόνια από το θάνατο του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Και εθεωρήσαμε καθήκον μας να τιμήσουμε, και με αυτήν την εκδήλωση, τη μνήμη του. Τη μνήμη του ανδρός, ο οποίος με το έργο του και την προσωπικότητά του, άλλαξε την μοίρα της Ελλάδας.

Και αυτό δεν είναι ούτε σχήμα λόγου, ούτε υπερβολή.

Είναι η ιστορική αλήθεια.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έταξε ως σκοπό της ζωής του να θεραπεύσει τα τρία μεγάλα προβλήματα που αντιμετώπιζε το έθνος μας σε ολόκληρη την ιστορία του:

- Την οικονομική υπανάπτυξη, την φτώχεια δηλαδή.
- Την εξωτερική ανασφάλεια, δηλαδή τους πολέμους, τις κατοχές, τους εμφυλίους σπαραγμούς, ως επί το πλείστον ξενοκίνητους
- Και την πολιτική αστάθεια, δηλαδή τις καθεστωτικές αλλαγές, τα πραξικοπήματα, τα κινήματα, τις επαναστάσεις. Και τη διχόνοια, αυτή την κατάρα του έθνους μας.

Και επίστευε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ότι ο μόνος τρόπος για να λυθούν οριστικά και αμετάκλητα τα προβλήματα αυτά, ήταν να γίνει η Ελλάδα πλήρες και ισότιμο μέλος μιας Ενωμένης Ευρώπης – ενωμένης όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτικά και αμυντικά.

Διότι έτσι η Ελλάδα θα επετύγχανε και οικονομική ανάπτυξη και σταθερό δημοκρατικό καθεστώς και ασφάλεια από εξωτερικές επιβουλές.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε το σπάνιο προνόμιο, για τον τόπο μας, να δει και την πραγματοποίηση του οράματός του και την αναγνώρισή του από όλους σχεδόν.

Αυτά τότε.

Τώρα όμως;

Ισχύουν όλα αυτά, ή τα εσάρωσε όλα η κρίση;

Κατά την ταπεινή μου γνώμη, ισχύουν απολύτως.

Σήμερα βέβαια η χώρα πλήττεται από την κρίση και οι περισσότεροι Έλληνες υποφέρουν.

Και η Ευρώπη φαίνεται να έχει χάσει τον βηματισμό της (για να το πω κομψά).

Και όμως.

Ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες, η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων και οι πολιτικές δυνάμεις που την εκφράζουν, πιστεύουν ότι η επιλογή που έκανε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής πριν από πενήντα χρόνια, η Ευρώπη δηλαδή, όχι μόνον ισχύει, αλλά είναι και μονόδρομος.

Αυτο είναι η μεγαλύτερη και η καλύτερη δικαίωση του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ενώπιον και της ιστορίας και του έθνους.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ κ. ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑ

Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Μακαριώτατε,

Φίλες και φίλοι,

Πριν δεκαπέντε χρόνια ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έφυγε από τη ζωή. Σήμερα ερχόμαστε όλοι να επιβεβαιώσουμε ότι το έργο του ζει και μας εμπνέει. Οτι από τις παρακαταθήκες που άφησε ολόκληρη η Ελλάδα ωφελήθηκε και τον ευγνωμονεί.

Κι όταν λέω ότι το επιβεβαιώνουμε όλοι, εννοώ όλοι! Κι εμείς που είμαστε οι κληρονόμοι του, αλλά και οι επίγονοι εκείνων που τον πολέμησαν...

Κι όταν λέω ότι ολόκληρη η Ελλάδα ωφελήθηκε από το έργο του και τον ευγνωμονεί, εννοώ ολόκληρη η Ελλάδα! Κι εκείνοι που πολέμησαν δίπλα του. Κι εκείνοι που του εναντιώθηκαν...

Δεν οφείλουμε μόνο σεβασμό στον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Οφείλουμε να γίνουμε συνεχιστές του έργου του. Να αντιληφθούμε ποιες αρχές τον οδηγούσαν. Ποιες αξίες τον ενέπνεαν. Να κατανοήσουμε την κληρονομιά που μας άφησε. Και να την πάμε πιο πέρα...

Όπως ο ίδιος πήγε πιο πέρα την κληρονομιά των προηγούμενων. Κι όπως ο ίδιος τόλμησε πολλές φορές να ξεπεράσει ακόμα και τον ίδιο τον εαυτό του.

Πράγματι, τόλμησε πολλές μεγάλες υπερβάσεις. Αλλοτε πέτυχε. Αλλοτε γνώρισε προσωρινή απογοήτευση. Αλλά πάντα επέμεινε. Και πάντα κατάφερε να πάει πολλά βήματα πιο πέρα. Η να κάνει και άλματα, απίστευτα για την εποχή του...

Ας πω, λοιπόν, κι εγώ, ποιος ήταν για μένα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής.

* Πρώτον, ήταν άνθρωπος του δυτικού πνεύματος και του δυτικού πολιτισμού. Δεν περιπλανήθηκε σε τριτοκοσμικά μονοπάτια.

Αλλά «δύση» ήταν για εκείνον η Οικουμενικότητα του Ελληνικού πνεύματος. Ηξερε να ξεχωρίζει τη διαχρονικότητα της δυτικής κληρονομιάς - που είναι Ελληνική στα θεμέλιά της - από τους συρμούς που κατά καιρούς εμφανίζονται και μετά από λίγο εξαφανίζονται. Κι όταν έλεγε «ανήκομεν εις την δύσιν», δεν ήθελε απλώς να εντάξει την Ελλάδα σε ένα συνασπισμό. Ηθελε να βρει η Ελλάδα τον εαυτό της! Για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή η «δύση» ήταν η γεωπολιτική ταυτότητα του Έλληνα, όχι ένα απλώς ένα «βολικό αποκούμπι» σε δύσκολες διεθνείς συγκυρίες.

* Δεύτερον, η δυτική πνευματική ταυτότητα του Κωνσταντίνου Καραμανλή ήταν κυρίως θέση και στάση ευθύνης! Δεν ήταν καιροσκοπισμός υποταγής σε κάποιους διεθνείς συσχετισμούς. Εριχνε γέφυρες της Ελλάδας προς όλες τις κατευθύνσεις. Και προς την Ανατολή και προς Νότο. Και προς τη Σοβιετική Ένωση της εποχής εκείνης. Και προς τον Τρίτο κόσμο...

Υπήρξε ο αρχιτέκτονας της «πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής». Μόνο που τη θεμελίωσε σε στέρεες βάσεις. Δεν του άρεσαν τα επικοινωνιακά πυροτεχνήματα, ούτε οι τυχοδιωκτισμοί. Ηξερε τα όρια της χώρας του και της εποχής του. Και αυτά τα όρια τα εξαντλούσε! Αλλά ποτέ δεν έπαιζε επικοινωνιακά παιχνίδια με τη θέση της χώρας του. Γι' αυτό και κέρδισε την εκτίμηση όλων των

μεγάλων ηγετών της εποχής του. Οχι γιατί ήξερε να λέει στον καθένα αυτό που ήθελε να ακούσει. Αλλά γιατί εξέπεμπε, ακτινοβολούσε ειλικρίνεια, ρεαλισμό και αξιοπιστία...

* Τρίτον, είχε σαφή αναφορά στο Εθνικό συμφέρον. Αυτή ήταν πάντα η πυξίδα του. Μόνο που σε αντίθεση με πολλούς άλλους, που επικαλούνταν το «εθνικό συμφέρον» για να δικαιολογήσουν τις πολιτικές τους ιδιοτέλειες ή τους εφήμερους τακτικισμούς τους, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έβλεπε μακριά κι είχε όραμα για τη χώρα. Πατούσε στέρεα στο σήμερα, αλλά και κοιτούσε μακριά στο αύριο.

Κατάλαβε πρώτος - και σε μεγάλο βαθμό μόνος - ότι η θέση της Ελλάδας βρισκόταν στην Ευρώπη. Και φρόντισε να την εντάξει στους ευρωπαϊκούς θεσμούς όταν έκαναν τα πρώτα τους βήματα. Κι όταν άλλοι κραύγαζαν στους δρόμους συνθήματα που δεν πρέπει απόψε να επαναλάβουμε...

* Δύο ήταν οι μεγάλες προτεραιότητές του: Ανάπτυξη και Δημοκρατία. Τις υπηρέτησε και τις δύο! Κι άφησε παρακαταθήκη, ότι αυτά τα δύο πάνε μαζί...

Αγαπούσε την Ελλάδα. Αλλά την υπηρετούσε με εξωστρέφεια. Διακήρυσσε πάντα, ότι μια Ελλάδα που αναπτύσσεται δεν μπορεί να είναι κλεισμένη στον εαυτό της. Είναι υποχρεωμένη να κοιτάει προς τα έξω και να διευρύνει τους ορίζοντές της. Η εξωστρέφεια υπήρξε επίσης η μεγάλη παρακαταθήκη του...

* Ο Καραμανλής έζησε τον εφιάλτη του Εμφυλίου Πολέμου. Η εμπειρία αυτή σημάδεψε όλη τη γενιά του. Κι ο ίδιος γνώριζε πολύ καλά ότι ευθύνη των νικητών ήταν να ενώσουν ξανά τη χώρα. Κι αυτό ακριβώς έκανε κυρίως όταν επανήλθε στην Ελλάδα το 1974.

Ο ίδιος γνώριζε καλά ότι εθνική ενότητα δεν σημαίνει να ξεχνάμε τι έγινε, αλλά να μην επαναλαμβάνουμε τα ίδια λάθη. Αλλά όχι μόνο η δική του παράταξη. Όλες οι παρατάξεις!

Και να μη μένουμε δέσμοι του παρελθόντος. Αλλά όχι μόνο η δική του παράταξη. Όλες οι παρατάξεις!

Δημοκρατία δεν σημαίνει να αποφεύγουμε τις διαφωνίες με τους αντιπάλους μας. Αλλά να λύνουμε τα προβλήματά μας μαζί τους με διάλογο, με επιχειρήματα, με ιδεολογικές αναμετρήσεις. Οχι με τη βία. Οχι με την παρανομία...

Δημοκρατία σημαίνει να τηρείται ο νόμος απ' όλους. Οχι κάποιιοι να βρίσκονται πάνω από το νόμο.

Δημοκρατία δεν σημαίνει να πάψουμε να αντικρούουμε τους αντιπάλους μας. Γιατί στη Δημοκρατία οι «αντίπαλοί» μας δεν είναι εχθροί!

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αγκάλιασε όλες τις παρατάξεις που σέβονται τη Δημοκρατία. Την οποία ο ίδιος με κόπους και με κινδύνους θεμελίωσε.

Τους αγκάλιασε, αλλά δεν έπαψε να κρατά ανοικτά ιδεολογικά μέτωπα απέναντί τους. Τους ενσωμάτωσε στη δημοκρατική νομιμότητα. Αλλά δεν υποτάχθηκε στην ιδεοληψία τους.

Τους νομιμοποίησε, αποκατέστησε και σεβάστηκε τα δικαιώματά τους, αλλά δεν έπαψε να αντικρούει τις εμμονές τους, να στηλιτεύει τα σφάλματά τους, να τους διδάσκει ρεαλισμό και να απαιτεί υπευθυνότητα απ' όλους.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν προσπαθούσε να «το παίξει ψευτο - προοδευτικός»! Ήταν προοδευτικός για την εποχή του. Ήταν πολύ πιο προοδευτικός στην εποχή του, από πολλούς άλλους, που είχαν «το όνομα», αλλά δεν είχαν «τη χάρη»! Ήταν πολύ πιο μπροστά από την εποχή του. Αλλά κατάφερε να οδηγήσει το εθνικό καράβι με ασφάλεια, γιατί δεν παρέλειπε να στηλιτεύει όσους προσπαθούσαν να το βγάλουν από το δρόμο του.

Ήταν «καλός καπετάνιος», γιατί με σταθερό χέρι και καθαρό μυαλό οδηγούσε στα δύσκολα. Κι ήταν μεγάλος ηγέτης, γιατί αγκάλιαζε όλους, ακόμα κι εκείνους που του έκαναν δύσκολη τη ζωή, ακόμα κι εκείνους που υπονόμειναν ανοικτά το έργο του, ακόμα κι εκείνους που τον αδικούσαν.

Και πράγματι, τον αδίκησαν πολλοί! Αλλά εκείνος δεν αδίκησε...

Και μια κρίσιμη παρατήρηση: Δεν ήταν «άλλος ο Καραμανλής» την πρώτη οκταετία κι «άλλος» τη δεύτερη. Αυτός ο μύθος μειώνει το έργο του στα μίζερα μέτρα εκείνων που ήταν αντίθετοί του - έτσι κι αλλιώς - και στην πρώτη οκταετία και στη δεύτερη!

Ο Καραμανλής ήξερε κάθε εποχή να αναδεικνύει τις σωστές προτεραιότητες. Στην πρώτη οκταετία είχε πρόταγμα την Ανάπτυξη. Και στη δεύτερη την αποκατάσταση της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, χωρίς να ξεχάσει την Ανάπτυξη. Και οι αναπτυξιακές παρακαταθήκες που άφησε από την πρώτη οκταετία, έθεσαν τις βάσεις για να στεριώσει η δημοκρατία στη δεύτερη. Και μάλιστα κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες...

Ο Καραμανλής είχε και μια άλλη διάσταση βαθύτατα πνευματική. Με φιλοσοφικό υπόβαθρο στέρεα ριζωμένο στον Αριστοτέλη και στο Θουκυδίδη, περιστοιχιζόταν ο ίδιος από πνευματικούς ανθρώπους της εποχής του, όπως ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, ο Μάνος Χατζηδάκης, ο Δημήτρης Χορν, ο Αλέξης Μινωτής, ο Αλέξης Σολωμός και ο Οδυσσέας Ελύτης. Ακόμα και πνευματικοί άνθρωποι που στάθηκαν για πολλά χρόνια απέναντί του, όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, κάποια στιγμή τον προσέγγισαν και συμφιλιώθηκαν μαζί του.

Ο πνευματικός Καραμανλής είχε Παιδεία και γι' αυτό περιφρονούσε τα ψευτο-κουλτουριάρικα φτιασιδώματα, ενώ απεχθάνονταν τον λαϊκισμό...

Τολμούσε τις υπερβάσεις, πράγματι, αιφνιδιάζοντας φίλους και αντιπάλους:

--Πρώτη μεγάλη υπέρβασή του, όταν συνένωσε τα μεγάλα προτάγματα και τις αρχές των δύο μεγάλων ιστορικών παρατάξεων της Ελλάδας: Της Λαϊκής από την οποία και ο ίδιος καταγόταν και της Φιλελεύθερης, από την οποία προσχώρησαν δίπλα του πολλοί από τους μετέπειτα στενούς συνεργάτες του, όπως ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο Ευάγγελος Αβέρωφ.

-- Η δεύτερη μεγάλη υπέρβασή του ήταν ότι συνδύασε στοιχεία από τον Ατλαντισμό του Αντενάουερ, αλλά και από τον Κάρολο ντε Γκωλ που αμφισβήτησε την πρωτοκαθεδρία του ατλαντισμού της εποχής του. Όπως ο Αντενάουερ και ο Ντε Γκώλ, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν δίστασε να έλθει σε σύγκρουση, κάποιες στιγμές, με την κυρίαρχη άποψη του ατλαντικού κόσμου. Αλλά δεν απομόνωσε τη χώρα του. Την προστάτησε. Και τελικά δικαιώθηκε...

-- Τρίτη μεγάλη υπέρβασή του, ότι θεμελίωσε την αληθινή Δημοκρατία στις πιο αντίξοες συνθήκες, αλλά δεν έπαψε να θυμίζει ότι δημοκρατία είναι το κράτος του νόμου, όχι η ασυδοσία της ανομίας.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν έπαψε να αιφνιδιάζει φίλους και αντιπάλους, δεν σταμάτησε να διαψεύδει τις επικρίσεις και τις μομφές που του εξαπέλυαν και τα αρνητικά στερεότυπα με τα οποία «φιλοτεχνούσαν "το πορτρέτο του"» οι κατά καιρούς αντίπαλοί του:

--Τον εμφάνιζαν ως «άνθρωπο των ανακτόρων». Κι όμως, ήταν εκείνος που συγκρούστηκε με το θρόνο.

--Τον εμφάνιζαν ως «αυταρχικό». Κι όμως, ήταν εκείνος που αποκατέστησε και θεμελίωσε τον κοινοβουλευτισμό στην Ελλάδα.

-- Τον εμφάνιζαν ως «υπέρ- συντηρητικό». Κι όμως, ήταν εκείνος που επιχείρησε και πέτυχε τις πιο τολμηρές μεταρρυθμίσεις σε αυτό τον τόπο.

-- Τον εμφάνιζαν ως «ασυμφιλίωτο εχθρό της Αριστεράς». Κι όμως, ήταν εκείνος που νομιμοποίησε τον πολιτική παρουσία της Αριστεράς.

Κι ήταν εκείνος, ο σκληρός, ο αυστηρός, ο δωρικός ηγέτης, που δάκρυσε δημόσια για το όνομα της Μακεδονίας! Αποδεικνύοντας ότι όσο ψυχρός ρεαλιστής και να είναι ένας ηγέτης, όσο οικουμενικός κι αν είναι στην πολιτική του, δεν παύει να έχει εθνικές ευαισθησίες, δεν παύει να υπηρετεί εθνικά προτάγματα.

Όσο πιο τολμηρές μεταρρυθμίσεις αποτολμούμε μέσα στη χώρα, όσο πιο μεγάλα πολιτικά ανοίγματα επιχειρούμε στο διεθνή περίγυρο, τόσο πιο σαφή αναφορά πρέπει να έχουμε στην εθνική ταυτότητα, στο εθνικό συμφέρον, στην ανάγκη να κρατήσουμε όρθια την Ελλάδα και τον Ελληνισμό!

Η εθνική συνείδηση δεν είναι για να την κρύβουμε, ούτε για να την τοκίζουμε πολιτικά, ούτε για να την κραυγάζουμε. Η εθνική συνείδηση είναι το υπόβαθρο που συνέχει την κοινωνία και που κινητροδοτεί τον πολιτικό.

Κι αυτό, στην περίπτωση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, εκφράστηκε και με τα «όχι» του και με τα «ναι» του. Και με τις αντιστάσεις του και με τις υπερβάσεις του. Και με τις μεταρρυθμίσεις που τόλμησε και με τις πρωτοβουλίες που πήρε, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αλλά και με το ρεαλισμό που επέδειξε. Και με το δάκρυ του ακόμα...

Τον Κωνσταντίνο Καραμανλή τον τιμούν σήμερα οι κάποτε αντίπαλοί του. Στα λόγια τουλάχιστον. Γιατί το έργο του - φοβάμαι πολλές φορές - εξακολουθούν να μη το καταλαβαίνουν.

Εμείς τιμούμε και τη μνήμη του και την κληρονομιά που μας άφησε.

-- Όταν προσπαθούμε να μείνουμε στην Ευρώπη – και το καταφέρνουμε ενώ πολλοί μας είχαν «τελειωμένους» μέχρι πριν λίγο - τιμούμε την κληρονομιά του Καραμανλή και υπηρετούμε το εθνικό συμφέρον.

-- Όταν προσπαθούμε να επαναφέρουμε την Ελλάδα σε τροχιά ανάπτυξης, να φέρουμε επενδύσεις, να ξεπεράσουμε αγκυλώσεις και να δημιουργήσουμε θέσεις εργασίας, διδασκόμαστε από την κληρονομιά του Καραμανλή και υπηρετούμε το εθνικό συμφέρον.

-- Όταν αποκαθιστούμε το νόμο και πολεμάμε την ανομία, συνεχίζουμε την κληρονομιά του Καραμανλή και υπηρετούμε τη δημοκρατία.

-- Όταν πασχίζουμε να πιάσουμε τους στόχους της δημοσιονομικής εξυγίανσης, ώστε η χώρα να μη ζει πέρα από τις δυνάμεις της και να απαλλαγεί από δεσμεύσεις και μνημόνια, συνεχίζουμε το έργο του και υπηρετούμε τη χώρα.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, πέρα από μεγάλος οραματιστής, ευρωπαϊστής και θεμελιωτής της δημοκρατίας, ήταν ο μεγάλος μεταρρυθμιστής.

--Όταν τολμούμε μεταρρυθμίσεις ως χθες αδιανόητες, τιμούμε την κληρονομιά του Καραμανλή και υπηρετούμε το αύριο της χώρας.

--Όταν ενώνουμε όλους εκείνους που έχουν στέρεη αναφορά το συμφέρον της Ελλάδας και αδιαπραγμάτευτο προσανατολισμό την Ευρωπαϊκή μας προοπτική, τιμούμε τις παρακαταθήκες του Καραμανλή και υπηρετούμε το Έθνος και τη Δημοκρατία.

Κι όταν οι ίδιες δυνάμεις που τότε πολέμησαν τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, μας αντιμετωπίζουν σήμερα με την ίδια πολεμική, τις ίδιες λαϊκίστικες κραυγές και τους ίδιους άδικους χαρακτηρισμούς, τότε είμαστε ακόμα πιο σίγουροι ότι τιμούμε την κληρονομιά του και συνεχίζουμε το έργο του.

Εκείνος δέχθηκε πολλά χτυπήματα «κάτω από τη μέση». Δεν τα ανταπέδωσε ποτέ! Ήταν σκληρός στην πολεμική του. Αλλά δεν ήταν άδικος. Κι υπήρξε πάντα έτοιμος να συγχωρέσει εκείνους που τον αδίκησαν. Και να συνεργαστεί ακόμα μαζί τους...

Αν μας δίδαξε κάτι ο Καραμανλής, είναι να μην είμαστεμισαλλόδοξοι και μικρόψυχοι. Βαριά κληρονομιά. Και καθήκον δικό μας να σταθούμε αντάξιοί της...

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν χαρίστηκε σε κανένα. Τους αγκάλιασε όλους.

Ήξερε να πολεμάει, αλλά ήξερε και να ενώνει.

Ήξερε να κερδίζει, ήξερε να χάνει, αλλά ήξερε να υπομένει και να επιμένει.

Γι' αυτό τελικά κέρδισε. Και μαζί του κέρδισε και η Ελλάδα.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΑΔΕΞΗ ΤΣΙΠΡΑ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ Κ.Ο. ΤΟΥ ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ

Κυρίες και κύριοι,

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω θερμά για την πρόσκληση που μου απευθύνετε να παρευρεθώ στην εκδήλωση μνήμης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, ενός ανθρώπου που έβαλε τη σφραγίδα του στη μεταπολεμική Ελλάδα.

Ανήκω σε εκείνους που πιστεύουν ότι η Ιστορία δεν γράφεται από πρόσωπα, όσο σημαντικά κι αν είναι αυτά, αλλά από τους λαούς και την πάλη τους.

Ωστόσο, δεν μπορώ να παραγνωρίσω τον ιδιαίτερο ρόλο που παίζουν ξεχωριστές προσωπικότητες στη διαπάλη μέσα στις κοινωνίες, στη διαδρομή των εθνών, στην αέναη κίνηση προς τα μπρος.

Και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί τον ιδιαίτερο ρόλο που παίζουν οι ξεχωριστές προσωπικότητες στην Ιστορία.

Και μια τέτοια ξεχωριστή προσωπικότητα της σύγχρονης Ελλάδας, υπήρξε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής.

Κάποτε ο Χαρίλαος Φλωράκης, είχε χαρακτηρίσει τον εν ζωή Κωνσταντίνο Καραμανλή, ως ένα σημαντικό ηγέτη της τάξης του.

Και ξέρετε ο έπαινος από τους πολιτικούς σου αντιπάλους όχι μετά θάνατον, αλλά όσο ακόμα βρίσκεσαι εν ζωή, έχει πολύ μεγαλύτερη αξία από τα σημερινά λόγια.

Η απόσταση από τα χρόνια εκείνα, μας βοηθά να προσεγγίσουμε σήμερα με λιγότερες προκαταλήψεις την επίδρασή του Καραμανλή στη σύγχρονη δημοκρατία και στη σύγχρονη Ελλάδα.

Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήταν ο πολιτικός εκείνος που κατάφερε μια σπάνια πολιτική και προσωπική υπέρβαση. Κατάφερε να υπερβεί τα ασφυκτικά όρια που είχαν επιβάλει τόσο στη χώρα όσο και στην παράταξή του, ο εμφύλιος και οι ξένοι προστάτες.

Το καθεστώς του διαχωρισμού των ελλήνων σε εθνικόφρονες και μη. Τις πρακτικές των διωγμών, της αστυνομικής ασυδοσίας και της κατάστασης πολιορκίας, που χαρακτήριζαν την Ελλάδα μέχρι το 1974. Με αποκορύφωμα, βέβαια, την εφτάχρονη δικτατορία.

Και η υπέρβαση αυτή, με τεράστια σημασία για τη δημοκρατία και τη χώρα, αποτέλεσε μια γενναία επιλογή, αφού ο ίδιος ήταν ο ηγέτης που αναδείχτηκε μέσα σε κείνο το μετεμφυλιακό πολιτικό, κοινωνικό και δημοκρατικό ημίφως. Αυτήν την υπέρβαση οφείλουμε όλες οι πολιτικές δυνάμεις να τη διαφυλάξουμε.

Και ας μη λησμονούμε ότι ήταν ο ίδιος άνθρωπος που υπήρξε επί σειρά ετών το ισχυρό πρόσωπο ενός αυταρχικού καθεστώτος, που είχε οικοδομηθεί μέσα σε διεθνείς και εσωτερικές συνθήκες που όλοι γνωρίζουμε.

Επιτρέψτε μου, όμως, εδώ μια προσωπική παρένθεση:

Ανήκω στη γενιά των ανθρώπων που γεννήθηκαν στη χώρα μετά τη μεταπολίτευση.

Και μεγάλωσα σε ένα αριστερό οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο συχνά οι παλιότεροι διεκτραγωδούσαν τα βάσανα και τους διωγμούς μιας γκρίζας προδικτατορικής εποχής, που χαρακτηριστικά ονόμαζαν εποχή του καραμανλισμού.

Οι ίδιοι, όμως, άνθρωποι, ήταν αυτοί που επίσης χαρακτηριστικά επαναλάμβαναν:

Το 1974 στην Ελλάδα επέστρεψε ένας άλλος Καραμανλής!

Αυτή η απλή και ίσως για κάποιους αφελής κουβέντα, λέει νομίζω πολύ περισσότερα από όσα οι αγιογραφίες και τα υμνολόγια για τον Καραμανλή. Γιατί παραμένοντας μεν συντηρητικός, υπέρμαχος δηλαδή της διατήρησης και της εμπέδωσης του κοινωνικού καθεστώτος στο οποίο πίστευε και το οποίο για μας είναι καθεστώς συντήρησης και κοινωνικής αδικίας, εντούτοις ο Καραμανλής επέδειξε ταυτόχρονα ευαισθησίες, στις νέες πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες.

Επεδίωξε και κατάφερε να διευρύνει τα όρια της παράταξής του. Αφουγκράστηκε τις νέες δημοκρατικές ανάγκες και κυρίως την ιστορική ανάγκη να οικοδομηθεί στη χώρα μια σταθερή δημοκρατική νομιμότητα, που θα προστατεύει τα στοιχειώδη δικαιώματα, θα περιορίζει στο ελάχιστο τους πολιτικούς διαχωρισμούς και θα διασφαλίζει την ομαλή εναλλαγή στην εξουσία.

Από αυτή την άποψη, δεν συνέβαλε μόνο αποφασιστικά να ξεπεραστούν πρακτικές και λογικές άλλων εποχών, που και ο ίδιος είχε υπηρετήσει και μάλιστα πρωταγωνιστικά. Αλλά ξεπέρασε με μια έννοια και τον ίδιο τον εαυτό του. Κι αυτό είναι, πιστεύω, που καθιστά την προσωπικότητά του ξεχωριστή, ακόμα και για τους αντιπάλους του.

Οτι κατάφερε η προσφορά του στη χώρα, να ξεπεράσει, σε ορισμένα σημεία, τα όρια της ιδεολογίας του. Οτι συνέβαλλε μαζί με τους ηγέτες των άλλων παρατάξεων στην εμπέδωση της κουλτούρας της ομαλής δημοκρατικής εναλλαγής. Μια κουλτούρα που πρέπει όλοι να διαφυλάξουμε.

Επιτρέψτε μου να σας εκθέσω σύντομα κάποιες σκέψεις, χωρίς εννοείται να διεκδικώ την απόλυτη ιστορική αλήθεια. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αναδείχτηκε ως πολιτικός πρώτης γραμμής σε εκείνα τα χρόνια όπου η πολιτική εξακολουθούσε να διατηρεί στο δυτικό κόσμο μια πολύ μεγαλύτερη από ότι σήμερα, σχετική αυτονομία από οικονομικά κέντρα και συμφέροντα.

Το Κράτος και οι πολιτικές-θεσμικές του λειτουργίες, μαζί με τον κοινοβουλευτισμό αποτελούσαν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι στις μέρες μας, το κέντρο παραγωγής των πολιτικών αποφάσεων.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, δεν υπήρξε ποτέ παθητικός αποδέκτης εντολών, ούτε παρατηρητής των συσχετισμών. Διέθετε αξιόλογα πολιτικά προσόντα, χαρακτήρα, προσωπικότητα, κι αυτό που λέμε πολιτικό τσαγανό. Θα του ταίριαζε νομίζω ένας χαρακτηρισμός από πρώτη ματιά παράδοξος:

Ο Καραμανλής υπήρξε Ριζοσπαστικός στο συντηρητισμό του.

Το 1974 δεν δίστασε να προχωρήσει στην αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, εν μέσω της σοβαρότατης εθνικής κρίσης του Κυπριακού. Την περίοδο 1975-1977 δεν δίστασε να προχωρήσει σε κρατικοποιήσεις, πιστεύοντας ότι έτσι εξυπηρετούσε καλύτερα το δημόσιο συμφέρον. Είναι δύο μόνο παραδείγματα πολιτικών κινήσεων «απρόβλεπτων», μη αναμενόμενων στις δεδομένες στιγμές, από έναν ηγέτη της ιδεολογίας του.

Κινήσεων, όμως, αλλαγής της φοράς των πραγμάτων, που ελάχιστοι συντηρητικοί ηγέτες θα τολμούσαν ακόμη και να σκεφτούν στις μέρες μας και που αποδεικνύουν νομίζω αυτό το χαρακτηριστικό, του συντηρητικού ριζοσπαστισμού του. Ένα χαρακτηριστικό που γίνεται συν τω χρόνω πιο έντονο, για να καταστεί κυρίαρχο τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης. Όταν η συγκρότησή του Καραμανλή επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την συγκρότηση της νέας ελληνικής δημοκρατικής τάξης.

Επίσης, θα ήθελα να σημειώσω κάτι ακόμα, κατά τη γνώμη μου πολύ σημαντικό, ιδιαίτερα στις μέρες που περνάμε: Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε συλλάβει και ενσωματώσει στην πολιτική του διαδρομή ένα κρίσιμο στοιχείο, που αποτελεί και τον πυρήνα άλλωστε της δομικής πολιτικής αντιπαράθεσης σήμερα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα:

Είχε συλλάβει πως κάθε μεγάλη προσπάθεια αλλαγής και μεταρρύθμισης μπορεί να ξεκινήσει μόνον από το Δημόσιο και ειδικά από τη δημόσια διοίκηση.

Στην Ελλάδα, πιο συγκεκριμένα, τα μεγάλα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα του Καποδίστρια, του Τρικούπη, του Βενιζέλου, έφερναν τομές πριν απ' όλα στους θεσμούς και στη διοίκηση. Από το εκπαιδευτικό μέχρι το αγροτικό ζήτημα και από τα θέματα της γλώσσας μέχρι τα μεγάλα έργα και την εκβιομηχάνιση, η βάση κάθε μεγάλης μεταρρύθμισης παρέμενε το κράτος και η δημόσια διοίκηση. Μεταρρυθμίσεις μέσω της ιδιωτικής οικονομίας δεν προέκυψαν ποτέ.

Κι αυτό γιατί αγορά χωρίς δημόσια παρέμβαση δεν μπορεί να υπάρξει.

Είναι αυτό ακριβώς που με απόλυτο και δογματικό τρόπο αναποδογυρίζεται και στην Ευρώπη και στην Ελλάδα μετά τη δεκαετία του '90, με τις γνωστές επιπτώσεις πλέον στην τεράστια ανισοκατανομή του πλούτου και στη δομική κρίση των ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων.

Ο συντηρητικός πολιτικός Καραμανλής, λοιπόν, είναι μεν συντηρητικός αλλά δεν παύει να είναι πολιτικός. Θέλει να έχει την ευθύνη των πολιτικών επιλογών η πολιτική εξουσία και η δομή ενός συντεταγμένου κοινοβουλευτισμού. Θέλει η πολιτική να έχει τον πρώτο ρόλο, να εξασφαλίζει τη σταθερότητα, και στα πλαίσια αυτά την οριοθέτηση του δημόσιου συμφέροντος απέναντι στα πολλά μικρότερα ή μεγαλύτερα ιδιωτικά συμφέροντα.

Και ακριβώς επειδή ο Καραμανλής είναι πολιτικός που αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του καιρού του, η δομή της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας μετά το 1974 φέρει έντονα τη σφραγίδα του, στο μέτρο που επιδίωξη του ήταν η θεσμική εξισορρόπηση των κοινωνικών και πολιτικών αντιθέσεων και όχι η υποταγή της πολιτικής στα οργανωμένα και συμπαγή οικονομικά συμφέροντα, ούτε βέβαια η διαίωση της διχόνοιας του ελληνικού λαού.

Μας το έδειξε αυτό άλλωστε, όταν παρά το γεγονός ότι είχε μια απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία 220 βουλευτών στην πρώτη μεταπολιτευτική Βουλή, το Σύνταγμα του '75 κράτησε στο τέλος λογικές ισορροπίες και υποχώρησε σε πολλές από τις αιτιάσεις που προβάλλονταν για ροπή σε θεσμικό ή προληπτικό αυταρχισμό.

Αγαπητοί φίλοι και φίλες

Είναι ώρες που σκέφτομαι, ειδικά τούτες τις πρωτόγνωρες στιγμές που περνά η χώρα, αν ήταν παρόντες μεγάλοι πολιτικοί ηγέτες όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο Χαρίλαος Φλωράκης, για να αναφερθώ μόνο στις προσωπικότητες της μεταπολίτευσης, πως άραγε θα αντιδρούσαν;

Πολύ πιθανόν, λοιπόν, αν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήταν σήμερα παρόν, να σχολίαζε με τα γνωστά σε όλους... γαλλικά του, πολλές πλευρές της σημερινής ευρωπαϊκής και ελληνικής πραγματικότητας.

Σε κάθε περίπτωση θα ήθελα με ειλικρίνεια να σας καταθέσω την πεποίθησή, ότι από έναν ιδεολογικό και πολιτικό αντίπαλο του διαμετρήματος του Καραμανλή, έχουμε ακόμα και εμείς οι αριστεροί να αντλήσουμε πολύ χρήσιμα πολιτικά μηνύματα.

Και αυτό, ίσως αποτελεί την καλύτερη κατάθεση σεβασμού στη μνήμη του.

Σας ευχαριστώ.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας, μια εκδήλωση, όπως η σημερινή για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, μας επιβάλλει να στοχαστούμε πάνω σε τρία κρίσιμα ζητήματα:

Το πρώτο, είναι ένα ζήτημα φιλοσοφίας της ιστορίας. Αφορά τις ηγετικές πολιτικές φυσιογνωμίες, τις προκλήσεις που αυτές δέχονται μέσα στην εποχή τους και την εξελισσόμενη αξιολόγηση της ιστορίας γι' αυτές.

Η κρίση που βιώνει η πατρίδα μας τα τρία τελευταία χρόνια, η άρση των αβεβαιοτήτων, η αμφισβήτηση της γραμμικής εξέλιξης των πραγμάτων πάντα προς το καλύτερο, επηρεάζει αναμφίβολα και τη στάση μας απέναντι στο παρελθόν.

Οι αξιολογήσεις της ελληνικής κοινωνίας για τις διάφορες περιόδους της σύγχρονης ιστορίας του τόπου, γίνονται αναδρομικά πιο καχύποπτες και πιο απαιτητικές, υπό το πρίσμα των διαρθρωτικών, ενίοτε γενετικών, προβλημάτων της οικονομίας και του κράτους, που ανέδειξε η κρίση. Προβλημάτων, που δεν προέκυψαν πριν 3 ή 10 χρόνια, αλλά συχνά είναι σύμφυτα με το νέο ελληνικό κράτος. Επιλογές, που έγιναν πριν 38 χρόνια στην αρχή της μεταπολίτευσης, ή ακόμη και πριν 60 χρόνια μέσα στην καρδιά του μετεμφυλιακού κράτους για το μοντέλο ανάπτυξης ή το μέγεθος του δημόσιου τομέα, συσχετίζονται τώρα, με τα βαθύτερα ιστορικά αίτια της σημερινής κρίσης.

Η ετυμολογία της ιστορίας για όλα τα δημόσια πρόσωπα και ιδίως για τους ηγέτες που σφράγισαν ολόκληρες εποχές, εξελίσσεται συνεπώς με βάση τις εμπειρίες και τα βιώματα που ζει σε κάθε φάση η κοινωνία ως συλλογική μνήμη του έθνους.

Η ίδια άλλωστε ιστορική μνήμη γίνεται αντικείμενο τρέχουσας πολιτικής χρήσης, αφού τα μεγάλα θέματα της δημόσιας συζήτησης είναι και τώρα η θέση της Ελλάδας μέσα στην Ευρώπη και η αποτίμηση της μεταπολίτευσης.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής που είχε το σπάνιο προνόμιο να διασχίσει ως πολιτικός ηγέτης μισό περίπου αιώνα, δεν έχει να φοβηθεί κάτι από αυτή την εξελισσόμενη ιστορική αξιολόγηση. Πάντα φυσικά θα υπάρχουν αμφισβητήσεις για τη μια ή την άλλη επιλογή. Καθίστανται όμως τώρα καλύτερα αντιληπτές, πρώτον, οι δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει και στην πρώτη και στη δεύτερη φάση της πρωθυπουργίας του και, δεύτερον, η προσήλωσή του στην Ευρώπη και τη δημοσιονομική πειθαρχία που η ιστορική αλήθεια επιβάλλει να πούμε ότι καταγράφηκε στα δεδομένα τόσο του 1963 όσο και του 1980, δηλαδή κατά τις δύο αποχωρήσεις του από το αξίωμα του Πρωθυπουργού.

Αλλωστε, οι τρεις βασικές ιστορικές εξελίξεις που συνδέονται με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, η δημοκρατική μετάβαση του 1974, η οριστική επίλυση του πολιτειακού και ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν προ πολλού και οριστικά καταστεί κοινό εθνικό κτήμα.

Το δεύτερο ζήτημα είναι ένα οξύ ζήτημα εθνικής αυτογνωσίας. Πρόκειται για την ανεπίγνωστη και επιπόλαιη απαξίωση της μεταπολίτευσης, της περιόδου που αρχίζει με την πτώση της δικτατορίας το 1974, φυσικά, με την επάνοδο του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Ελλάδα και πολλοί θεωρούν ότι έφτασε στο τέλος της με το ξέσπασμα της τρέχουσας κρίσης.

Είναι υποχρέωσή μας απέναντι στη μνήμη του Κωνσταντίνου Καραμανλή, αλλά προφανώς και του Ανδρέα Παπανδρέου, να υπερασπιστούμε την ιστορική αλήθεια, για την περίοδο της μεταπολίτευσης, που παρά τα προφανή προβλήματα, τις υστερήσεις και τις αντιφάσεις, είναι η καλύτερη και ευτυχέστερη περίοδος της σύγχρονης ιστορίας μας.

Ούτε ο παλαιοκομματικός κρατισμός, ούτε τα φαινόμενα συντεχνιασμού, ούτε οι αθέμιτες σχέσεις πολιτικής και οικονομίας, ούτε η δημαγωγία, ο λαϊκισμός και το δόγμα της εύκολης ανέλιξης, μπορούν να μετατρέψουν σε αρνητικό το ιστορικό ισοζύγιο της μεταπολίτευσης στη θεμελίωση της οποίας ήταν καταλυτικός ο ρόλος του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Σε αυτή τη μεταπολίτευση πιστώνονται: το δημοκρατικό κοινοβουλευτικό πολίτευμα που λειτουργεί απλά και ομαλά 40 χρόνια, η εντυπωσιακή σωρευτική ανάπτυξη που άλλαξε ριζικά το επίπεδο ζωής και προσδοκιών των Ελλήνων, το κοινωνικό κράτος, η βαθιά πίστη στο κράτος δικαίου, την πολυφωνία και την ανεκτικότητα.

Οι μεγάλες θυσίες του ελληνικού λαού τα τελευταία τρία χρόνια, είναι γνωστές. Οι ανατροπές που υφίστανται οι Έλληνες στη ζωή τους είναι συχνά ανυπόφορες. Ο φαύλος κύκλος της ύφεσης και της ανεργίας αδικεί πρωτίστως τη νέα γενιά. Αν όμως δεν κάναμε την κακή και δύσκολη επιλογή, αλλά τη φαινομενικά εύκολη και καταστροφική, θα ζούσαμε τώρα στην εποχή των παγετώνων και θα αναπολούσαμε απλώς το οικονομικό και κοινωνικό κεκτημένο της μεταπολίτευσης.

Η ολοκληρωμένη εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Ανασυγκρότησης και η οριστική και ασφαλής έξοδος από την κρίση ώστε η Ελλάδα ως κανονικό κράτος να κατακτήσει την αυτοδυναμία της και την ουσιαστική της ισοτιμία μέσα στην Ευρώπη, θα είναι και η ιστορική καταξίωση της μεταπολίτευσης συνολικά. Αρα, θα είναι και μια καταξίωση του έργου του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Διαφωνίες στους επιμέρους χειρισμούς υπήρξαν και υπάρχουν πολλές. Άλλη στρατηγική επιλογή όμως ούτε υπήρξε ούτε υπάρχει.

Κλείνω, κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας, με ένα ζήτημα πολιτικού πολιτισμού. Η περίοδος της μεταπολίτευσης άλλαξε τον πολιτικό πολιτισμό μας σε σχέση με την προδικτατορική και γενικότερα τη μετεμφυλιακή περίοδο, μας επέτρεψε να διακρίνουμε ανάμεσα στην πολιτική σύγκρουση και τη δημοκρατική και πολιτική δεοντολογία. Κατέστησε εμφανές ότι ο πολιτικός αντίπαλος δεν είναι εσωτερικός εχθρός, κοινωνικά μισητός, ηθικά απαξιωμένος, εθνικά απόβλητος. Η πατρίδα μας είχε υποστεί ένα κατά κυριολεξία εμφύλιο πόλεμο, μια μακρά μετεμφυλιακή ένταση, μια δικτατορία και δεν είχε ούτε περιθώρια ούτε διάθεση να ζήσει καταστάσεις μετωπικής σύγκρουσης και οιονεί εμφυλίου πολέμου.

Στην υπέρβαση αυτή συνέβαλλε καθοριστικά ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Δυστυχώς, η κρίση οδήγησε, όχι αυτόματα αλλά κατ' επιλογή ορισμένων, σε μια δραματική υποβάθμιση του πολιτικού και δημοκρατικού μας πολιτισμού. Η στρατηγική της εφόδου στο όνομα μιας «αντιμνημονιακής» ψευδαίσθησης, συνοδεύεται από μια δήθεν ριζοσπαστική αμφισβήτηση της κοινωνικής ευαισθησίας και των κινήτρων εκείνων που σήκωσαν εξ αρχής ή από ένα σημείο και μετά, το πολιτικό βάρος των δύσκολων αποφάσεων. Η πολιτική διαφωνία μετατρέπεται σε ασύμμετρο θεσμικό και ηθικό πόλεμο, το δημοκρατικό μέτρο έχει χαθεί.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΦΩΤΗ ΚΟΥΒΕΛΗ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΑΡ

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ένας εκ των κορυφαίων Ελλήνων πολιτικών της νεώτερης ιστορίας της Ελλάδας, στα 60 χρόνια της πολιτικής του διαδρομής, επηρέασε καθοριστικά την πορεία της χώρας. Η συμβολή του στον οικονομικό και πολιτικό εκσυγχρονισμό της Ελλάδας υπήρξε αποφασιστική.

Δικό του το σημαντικό και σπουδαίο επίτευγμα, η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση, όραμα ζωής του Κωνσταντίνου Καραμανλή, του οποίου τη διορατικότητα οφείλουμε να εξάρουμε. Δεν ήταν ωστόσο το μοναδικό. Η εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη τη δεκαετία του 1950, κατά την πρώτη πρωθυπουργική του θητεία, η επιστροφή της χώρας στην ομαλότητα και τη δημοκρατία μετά την περιπέτεια της επταετούς χούντας, η εκπόνηση και ψήφιση Συντάγματος, η νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος είναι έργα που φέρουν τη σφραγίδα του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Η πορεία του, η ζωή του ολόκληρη, είναι σχεδόν ταυτισμένη, με την πορεία της χώρας μας.

Επέλεξε και σταθερά προώθησε τη στροφή προς τη Δύση, την ανάπτυξη μέσω των επενδύσεων, την ανάδειξη της Ελλάδας σε κορυφαία δύναμη της Βαλκανικής, την εξομάλυνση των σχέσεων φιλίας και συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες και την προβολή των πολιτιστικών δυνατοτήτων της χώρας. Οραμά του υπήρξε μια Ελλάδα απαλλαγμένη από τα σύνδρομα της δυσπραγίας και της φτώχειας. Η σταθερή αύξηση του εθνικού εισοδήματος, η άνοδος του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η ραγδαία άνοδος των επενδύσεων και η μείωση της ανεργίας, αποτελούν τις κύριες παραμέτρους του θετικού απολογισμού της διακυβέρνησης Καραμανλή στο πεδίο της οικονομίας. Στην εξωτερική πολιτική, υπό τη σκιά του ψυχρού πολέμου, αναζήτησε ερείσματα και συμμαχίες για την κατοχύρωση της ασφάλειας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Παράλληλα, προήγαγε τις σχέσεις με τον Τρίτο Κόσμο και ιδιαίτερα με τις αραβικές χώρες, προτάσσοντας τα περιφερειακά συμφέροντα της Ελλάδας. Παρά τις αδιαμφισβήτητες επιτυχίες στην οικονομία, την ανάπτυξη και την εξωτερική πολιτική, στο πολιτικό πεδίο, παρά τις προσπάθειές του, ο εκσυγχρονισμός εκκινείτο με χαμηλές ταχύτητες, λόγω και των εμφυλιοπολεμικών συνδρόμων που παρέμεναν ακόμη ισχυρά στην παράταξή του.

Η καίρια τομή στην εξωτερική πολιτική του εντοπίζεται στην προσπάθεια για την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής πίστευε ότι η ΕΟΚ δεν αποτελούσε «απλώς οικονομική κοινοπραξία, αλλά οντότητα με ευρύτεραν πολιτικήν αποστολήν και σημασίαν». Η πλήρης είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) ήταν έργο ζωής για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Πίστευε ότι η ένταξη της Ελλάδας στη μεγάλη ευρωπαϊκή αγορά θα της παρείχε όλες τις δυνατότητες για την οικονομική ανάπτυξή της. Αυτό συνέβη δεκαοκτώ χρόνια μετά, στις 28 Μαΐου 1979, με την υπογραφή στο Ζάππειο της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ ως το 10ο ισότιμο και πλήρες μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Αξίζει να θυμηθούμε ένα απόσπασμα από τον ακόμη και σήμερα επίκαιρο λόγο του της 28ης Μαΐου, λόγο ενός διορατικού πολιτικού ηγέτη:

«Η ενοποίηση της Ευρώπης πιστεύω ότι θα είναι το μεγαλύτερο πολιτικό γεγονός στην ιστορία της Ηπείρου μας. Ενα γεγονός που θα επηρεάσει όχι μόνο την μοίρα της Ευρώπης, αλλά και την πορεία της ανθρωπότητας. Γιατί θα εξισορροπήσει το συσχετισμό Δυνάμεων στον κόσμο, θα κατοχυρώσει την ανεξαρτησία της Ευρώπης και θα συμβάλει στην εμπέδωση της παγκόσμιας τάξεως και ειρήνης. Η Ελλάς προσέρχεται στην Ευρώπη με την βεβαιότητα ότι στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης εμπεδώνεται για όλα τα μέρη η εθνική ανεξαρτησία, κατοχυρώνονται οι δημοκρατικές ελευθερίες, επιτυγχάνεται η οικονομική ανάπτυξη και γίνεται με τη συνεργασία όλων κοινός καρπός ή κοινωνική και οικονομική πρόοδος.»

Η δεύτερη φάση της πολιτικής του σταδιοδρομίας μετά την κατάρρευση της χούντας, εκτός από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ περιλαμβάνει ακόμη δύο κορυφαία σημεία: Πρώτον, τη συμβολή του στην εμπέδωση του δημοκρατικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και τη νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κινήματος και δεύτερον, τη στάση του στο δημοψήφισμα που επηρέασε αποφασιστικά το αποτέλεσμα κατά της μοναρχίας, εξ' ου και το μίσος των βασιλοφρόνων εναντίον του. Αυτά εμφάνισαν ένα νέο πρόσωπο, διεύρυναν την απήχησή του στο λαό και του εξασφάλισαν τον σεβασμό των πολιτικών αντιπάλων.

Τα ξημερώματα της 24ης Ιουλίου 1974 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επιστρέφει στην Αθήνα θριαμβευτικά μετά από την κατάρρευση της δικτατορίας υπό το βάρος του πραξικοπήματος στην Κύπρο και της τουρκικής εισβολής στη Μεγαλόνησο, δρομολογώντας σημαντικότερες αποφάσεις: Επικεφαλής της κυβέρνησης «Εθνικής Ενότητας», κατόρθωσε με συνετές και αποφασιστικές κινήσεις να αποκαταστήσει τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα με το δημοψήφισμα για το πολιτειακό, απαλλάσσοντας με τον ισχυρότερο δημοκρατικό τρόπο την Ελλάδα από την βασιλεία που τόσα δεινά είχε προκαλέσει στον τόπο. Με το Σύνταγμα του 1975, εγκαθίδρυσε την πιο στέρεη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία που γνώρισε η χώρα από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους και νομιμοποίησε έπειτα από 26 χρόνια παρανομίας το Κομμουνιστικό Κόμμα στις 23 Σεπτεμβρίου 1974, αμβλύνοντας τα πολιτικά πάθη.

Το 1980 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εκλέχθηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αξίωμα στο οποίο θα επανεκλεγεί το 1990. Η αυστηρή προσήλωση στην τήρηση των συνταγματικών κανόνων και η συνεπής τοποθέτηση πάνω από τις κομματικές διαμάχες, η εξασφάλιση της ομαλής διαδοχής των κομμάτων στην εξουσία, η συμβολή στην εκτόνωση των πολιτικών παθών και η συνεισφορά του στην εμπέδωση της εθνικής ενότητας, συνέθεσαν τις κύριες παραμέτρους της παρουσίας του στο ύπατο αξίωμα.

Ο Κ. Καραμανλής πίστευε ότι σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο, οι πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές συντεταγμένες του οποίου χαρακτηρίζονται από σταθερά αυξανόμενη αλληλεξάρτηση, τα προβλήματα είναι κοινά και οι λύσεις οφείλουν να είναι κοινές.

Η παρακαταθήκη που άφησε ο ηγέτης της φιλελεύθερης παράταξης στην πολιτική τάξη της χώρας είναι τεράστια: Για κάθε δημοκρατικό πολιτικό χώρο, για κάθε δημοκρατική ιδεολογία που μετουσιώνεται σε πολιτικό λόγο και πράξη από τους πολιτικούς φορείς, είναι απαραίτητες οι ξεκάθαρες απόψεις, ο πολιτικός πολιτισμός, ο σεβασμός στις θέσεις του άλλου, η συμφωνία ότι η πολιτική υπηρετεί το γενικό καλό. Αυτό πίστευε σταθερά και έκανε πράξη ο Καραμανλής επί 60 χρόνια.

Σε σχέση με τη σταθερή αυτή θέση του Κ.Καραμανλή, επιτρέψτε μου να έχω την άποψη ότι είναι αναγκαία για το πολιτικό σύστημα της χώρας μας, το οποίο πάσχει από ποικίλες παθογένειες, η διεξαγωγή ενός δημόσιου διαλόγου μεταξύ των δημοκρατικών κομμάτων σχετικά με τα όρια του πολιτικού και κομματικού συστήματος, το εύρος της πολιτικής παρέμβασης, τον ρόλο του πολιτικού προσωπικού, τις εναλλακτικές μορφές πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης, τη συστηματική και διεισδυτική παρακολούθηση των δυνατοτήτων της ίδιας της πολιτικής. Ειδικά σήμερα, ειδικά υπό τις έκτακτες και δραματικές οικονομικές συνθήκες που βιώνει η χώρα.

Μια δημόσια συζήτηση για να απελευθερώσουμε το δημόσιο πολιτικό διάλογο από τις πελατειακές σχέσεις, τη στεία πολιτική αντιπαράθεση που δεν αφορά στην ουσία των προβλημάτων της κοινωνίας και της χώρας και να κατακτήσουμε την πολιτική αντιπαράθεση με επιχειρήματα και θέσεις.

Θα κλείσω με τα λόγια του ηγέτη της Ανανεωτικής Αριστεράς, του Λεωνίδα Κύρκου:

«Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δίδαξε ένα άλλο ήθος πολιτικού άνδρα. Λιτός και αυστηρός στην ιδιωτική του ζωή, εχθρός της εύκολης ρητορείας και της δημαγωγίας, ήξερε πότε έπρεπε να αποχωρήσει και να παραμείνει στη σιωπή. Σφράγισε την πολιτική ζωή του τόπου και πέρασε στην Ιστορία συνοδευόμενος από τον καθολικό σεβασμό φίλων και αντιπάλων.»

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΙΚΡΑΜΜΕΝΟΥ

Τ. ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ, Τ. ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις προγραμματικές δηλώσεις του στη Βουλή, μετά τις εκλογές του 1974, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αναλύοντας τις πολιτικές του προτεραιότητες κατέληξε παρατηρώντας ότι οι εξελίξεις των τελευταίων ετών είχαν δικαιώσει τις παλαιότερες επιλογές του. Είπε συγκεκριμένα: «Ο ομιλών υποστήριξε από 15ετίας την ανάγκη αναθεώρησης του αναχρονιστικού μας Συντάγματος. Κι αν οι προσπάθειές του δεν είχαν προσκόψει σε πείσμονες αντιδράσεις, θα είχαν, ίσως, αποτραπή η κατάρρευση της δημοκρατίας. Περισσότερο παρά ποτέ, είναι σήμερα ανάγκη – ανάγκη εθνική – να αποκτήσει η χώρα ένα Σύνταγμα Ελληνικό. Ένα Σύνταγμα, δηλαδή, που χωρίς να αντιγράφει ξένα πρότυπα, θα ανταποκρίνεται στις ειδικές συνθήκες του τόπου μας. Ένα Σύνταγμα, που θα είναι αληθινά δημοκρατικό και συγχρόνως θα επιτρέψει στην Κυβέρνηση να δρα με ταχύ και αποδοτικό ρυθμό. Ένα Σύνταγμα κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που θα ενισχύσει την εκτελεστική εξουσία, χωρίς, όμως, να περιορίζει και την ευθύνη της Κυβερνήσεως έναντι της Βουλής».

Με τα λόγια του αυτά ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, αφ' ενός μεν καθορίζει τους κύριους στόχους τους οποίους επιδιώκει να ικανοποιήσει μέσω του νέου Συντάγματος, αφ' ετέρου δε υπενθυμίζει ότι το όραμα και οι προσπάθειές του για ένα νέο Σύνταγμα ανατρέχουν σε πολύ προγενέστερους χρόνους.

B. ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ

Ανατρέχοντας λοιπόν στο παρελθόν βρισκόμαστε στην εποχή της δεκαετίας του 1940, όταν εμφανίζεται στην Ελλάδα ένα μεταρρυθμιστικό – ριζοσπαστικό ρεύμα. Το ριζοσπαστικό αυτό ρεύμα – δημιουργήμα κατοίκων της πόλης – απαρτίζεται από περισσότερα κόμματα και οργανώσεις (Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, Εθνικό Ενωτικό Κόμμα κ.λπ.) που δεν έχουν στενές σχέσεις μεταξύ τους πλην έχουν επικοινωνία σε επίπεδο ιδεών αλλά και προσώπων. Εκεί συναντάμε και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή ως μέλος της Σοσιαλιστικής Ενώσεως. Της ενώσεως αυτής ηγετική μορφή είναι ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, όπως δε εύστοχα παρατηρεί ο τότε εκδότης της ΕΣΤΙΑΣ Αδωνis Κύρου, στην ομάδα αυτή ενώνονται ο ρομαντικός ιδεαλισμός του Κ. Τσάτσου, με τον απόλυτο ρεαλισμό του Κ. Καραμανλή, τον από καθέδρας σοσιαλισμό των καθηγητών Α. Αγγελόπουλου και Ξ. Ζολώτα και τον συντηρητισμό των κ.κ. Γαρουφαλιά και άλλων. Κοινό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων των ομάδων αυτών ήταν η προβολή μίας πολιτειακής μεταρρύθμισης που θα στηριζόταν στην ψήφιση ενός νέου Συντάγματος. Βασικοί άξονες του προτεινόμενου νέου Συντάγματος ήταν η αβασίλευτη δημοκρατία – μεταξύ των οπαδών της και ο Κ. Καραμανλής, ο οποίος αργότερα έκανε πράξη τη θέση του αυτή – και το παρεμβατικό κράτος, το οποίο, με μοχλό την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, θα επέφερε τον εξορθολογισμό της οικονομικής κοινωνικής και τελικά της πολιτικής ζωής του τόπου. Άλλος βασικός άξονας ήταν η διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης κυρίως μέσω της παιδείας και ιδιαίτερα των ίσων ευκαιριών πρόσβασης σε αυτήν, δηλαδή των ίσων ευκαιριών ανόδου. Τρίτο χαρακτηριστικό η ανάπτυξη στενών διεθνών σχέσεων μέσα στους κόλπους μιας έννομα οργανωμένης διεθνούς κοινότητας κυρίως δε της Ευρώπης. Οι έννοιες που κυριαρχούσαν στα κείμενα και τις διακηρύξεις του ριζοσπαστικού κινήματος ήταν η μετριοπάθεια, η δημοκρατικότητα, το Κράτος Δικαίου. Ίσως είναι βέβαια παρακινδυνευμένο να πει κανείς ότι όλα αυτά τα κείμενα εκφράζουν τις θέσεις του ίδιου του Κ. Καραμανλή, εκφράζουν όμως τις θέσεις ενός κύκλου στον οποίο συμμετείχε και επομένως σχετίζεται άμεσα με αυτόν. Πάντως, η Σοσιαλιστική Ένωση ήταν αυτή που έφερε τον Κ. Καραμανλή σε επαφή με το ριζοσπαστικό ρεύμα της εποχής, που εννοούσε την κρατική παρέμβαση στην οικονομία, την συστηματική εφαρμογή μίας κοινωνικής πολιτικής και τον διεθνικό προσανατολισμό.

Γ. 1963 – Η «ΒΑΘΕΙΑ ΤΟΜΗ»

Ο νέος ηγέτης που έχει επικρατήσει, δεν είναι μία συνηθισμένη περίπτωση. Δεν προέρχεται από τον κύκλο των ανθρώπων της πόλης, δεν είναι άνθρωπος της πέννας, αλλά της πράξης, η δημόσια εικόνα του είναι ενός ανθρώπου που έχει την ικανότητα να δρα. Η κοινωνική και οικονομική πρόοδος που είχε πετύχει όμως για τον τόπο δημιούργησε τις δικές της θεσμικές ανάγκες : η διαχείριση της ανάπτυξης και η συνέχισή της απαιτούσαν θεσμικές προσαρμογές που θα εναρμόνιζαν την χώρα με τις δυτικοευρωπαϊκές εξελίξεις από τις οποίες είχε αποκοπεί, λόγω του έντονου συντηρητισμού του Συντάγματος του 1952. Για τον Καραμανλή το ζήτημα ήταν απλό: για να συνεχιστεί η πρόοδος ήταν αναγκαίο να αποκτήσει το παρεμβατικό κράτος την δυνατότητα να φέρει εις πέρας το έργο του. Χρειαζόταν λοιπόν μία ουσιαστική συνταγματική μεταρρύθμιση, μια «βαθεία τομή» στους θεσμούς, ώστε να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των νέων καιρών. Όπως μάλιστα παρατηρεί, σε ένα λόγο του: «... η εξαιρετική προσπάθειά μου θα είχε πολύ μεγαλύτερα απόδοσιν, εάν το Σύνταγμα της χώρας την διηκόλυνεν αντί να την ανακόπη».

Όπως προκύπτει από το περιεχόμενό της η «βαθεία τομή» είναι η άλλη όψη – η θεσμική- της ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης. Είναι η συνέχεια της διακήρυξης της Σοσιαλιστικής Ενωσης. Συναντούμε και πάλι τα ίδια πρόσωπα : του Κ. Καραμανλή, ως Πρωθυπουργού τώρα που την προτείνει, τον Κ. Τσάτσο, που μαζί με τον Κ. Παπακωνσταντίνου καταρτίζει την πρόταση και τον Ξ. Ζολώτα, οικονομικό επιτελή, διοικητή της Τραπέζης Ελλάδος.

Στην καρδιά της «βαθείας τομής» βρίσκεται η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Προβλέπεται η λειτουργία της Βουλής, κατά τμήματα και η δυνατότης εκλογής Βουλευτών Επικρατείας. Περιορίζεται η δυνατότης υποβολής προτάσεων εμπιστοσύνης και δυσπιστίας. Θεσπίζεται η δυνατότης εκδόσεως νομοθετικών διαταγμάτων κατ' εξουσιοδότηση και πράξεων νομοθετικού περιεχομένου για την αντιμετώπιση των τρεχουσών αναγκών. Προβλέπεται δυνατότης αναδιοργάνωσης της δημόσιας διοίκησης. Στον τομέα των κοινωνικών δικαιωμάτων θεσπίζεται κρατική προστασία, για τον γάμο, την οικογένεια, την εργασία και την οικονομική δραστηριότητα. Ζητείται η αναμόρφωση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι και της απεργίας. Διευρύνεται η κρατική ευθύνη στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης και της τέχνης. Προβλέπεται η ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου που θα έχει την δυνατότητα να θέτει εκτός νόμου κόμματα που αποσκοπούν στην ανατροπή του πολιτεύματος. Τέλος, στον τομέα της άμυνας του πολιτεύματος προβλέπεται ότι τα ατομικά δικαιώματα δεν μπορούν να ασκηθούν εις βάρος του δημοκρατικού πολιτεύματος, καθώς και προσόντα για τους εκδότες των εφημερίδων. Προβλέψεις που είναι χωρίς αμφιβολία επηρεασμένες από την εμπειρία του εμφυλίου πολέμου. Η «βαθεία τομή» ήταν μια θεμελιώδης στρατηγική, αλλά και διαχρονική επιλογή του Κ. Καραμανλή που δεν έπαυσε να τονίζει ότι χωρίς την αναθεώρηση ήταν αδύνατη η συνέχιση της προόδου της χώρας. Αλλωστε, όπως προκύπτει και από το περιεχόμενό της, υπήρξε και η βάση για την συνταγματική αναθεώρηση της Μεταπολίτευσης.

Η «βαθεία τομή» δεν επέτυχε όμως τον στόχο της. Συνήντησε την μεγάλη αντίδραση της Ενώσεως Κέντρου και της ΕΔΑ. Συνήντησε όμως και την εχθρική στάση του Στέμματος, βασικού τότε εκφραστή της θεσμικής αδρανείας, του οποίου οι προνομίες απειλούνταν από την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας.

Όπως παρατηρούν πολλοί ιστορικοί η μη πραγματοποίηση της «βαθείας τομής» συνετέλεσε στο ν' ανοίξει το μονοπάτι, που οδήγησε τελικά στην κρίση της δεκαετίας του 1960, στην δικτατορία αλλά και πάνω από όλα στην αλλοίωση της ομαλής κοινωνικής και πολιτικής ανάπτυξης της χώρας.

Δ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975

Η σταθερή και διαχρονική (από το 1961) πεποίθηση του Κ. Καραμανλή, ότι η συνταγματική μεταρρύθμιση ήταν όρος επιβίωσης της δημοκρατίας, καθώς οι νέες συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στη χώρα θα καθορίσουν τις επιλογές του και το 1974-1975. Και πάλι, η πολιτική μεθοδολογία ήταν

χαρακτηριστική: η διαδικασία που ακολουθήθηκε δεν συμφωνούσε με τις τυπικές προβλέψεις περί αναθεώρησης του Συντάγματος του 1952, αφού ολοκληρώθηκε από μία Βουλή, αυτή του Νοεμβρίου 1974.

Χαρακτηριστική της μεθοδολογίας ήταν και η σύντομη διάρκεια της διαδικασίας : το Σύνταγμα καταρτίστηκε μέσα σε έξι μήνες από την κατάθεση του κυβερνητικού σχεδίου Συντάγματος τον Δεκέμβριο έως την ψήφιση του τελικού κειμένου στις αρχές του Ιουνίου 1975. Το δεύτερο στοιχείο της μεθοδολογίας του Καραμανλή αφορά στην φύση της συνταγματικής διαδικασίας. Ο Πρωθυπουργός επέμεινε στον αναθεωρητικό και όχι συντακτικό χαρακτήρα της αναθεώρησης και απέρριψε κατηγορηματικά το αντίθετο αίτημα της αντιπολίτευσης. Στην πράξη βέβαια η συνταγματική μεταρρύθμιση του 1975 ήταν τόσο μεγάλης έκτασης ώστε να μπορεί άνετα να χαρακτηριστεί συντακτικής υφής. Όμως, ο Κ. Καραμανλής επεδίωκε να επιφέρει μία μεταρρύθμιση όχι μία ανατροπή. Επέλεξε να τονίσει το στοιχείο της συνέχειας, ώστε να διατηρήσει το μεταρρυθμιστικό ρεύμα μέσα στα όρια.

Βασική αρχή του Καραμανλή και του Κ. Τσάτσου, Προέδρου της Επιτροπής Συντάγματος, ήταν η θέση τους ότι το Σύνταγμα όφειλε να εγγυάται την ισορροπία στην δημόσια ζωή, να θεσπίζει θεσμούς μονίμους, μη επηρεαζόμενους από πρόσωπα. Και επίσης, ο νέος καταστατικός χάρτης να μην αποτελεί μία μηχανιστική μεταφορά ξένων προτύπων στην ελληνική περίπτωση, αλλά να είναι προσαρμοσμένος στην ελληνική πραγματικότητα. Σκοπός ήταν και επετεύχθη ένα «Σύνταγμα Ελληνικό», ένα Σύνταγμα προσαρμοσμένο στα ειδικά δεδομένα της Χώρας.

Κατά την κατάθεση του κυβερνητικού σχεδίου στην Βουλή, ο Πρωθυπουργός ετόνιζε: «ένα από τα αρχαιότερα και δυσκολότερα προβλήματα εις την πολιτική είναι ο ισόρροπος συνδυασμός μιας ισχυράς και σταθεράς Κυβερνήσεως απαραίτητου διά την ασφάλειαν και την προκοπήν της χώρας, με την πραγματικήν ελευθερίαν...». Σημείωσε δε ως προς τον τρόπο εφαρμογής του Συντάγματος : «Το Σύνταγμα αποτελεί τον τύπον, το πλαίσιον της δημοκρατίας. Το περιεχόμενόν της, η ουσία της είναι το ήπιον πολιτικόν κλίμα, τα ήμερα πολιτικά ήθη και προ παντός ηγεσία με αίσθημα ευθύνης...».

Το Σύνταγμα συζητήθηκε στο πρώτο εξάμηνο του 1975 : η Κυβέρνηση επέφερε σημαντικές αλλαγές στο αρχικό σχέδιο και παρέτεινε την προθεσμία εκπόνησής του. Σημαντικό ρόλο στην ψήφιση του Συντάγματος έπαιξαν ο Κων. Παπακωνσταντίνου και ο Κων. Στεφανάκης. Η αντιπολίτευση εξακολούθησε όμως να παραπονείται για τον χρόνο της συζήτησης και για ορισμένες ρυθμίσεις του σχεδίου και τελικά απεχώρησε από την Βουλή κατά την ψήφισή του.

Αμέσως μετά την ψήφιση του Συντάγματος, Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο Πρόεδρος της Επιτροπής του Συντάγματος, Κων. Τσάτσος. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι μία μέρα μετά την θέση σε ισχύ του νέου Συντάγματος (11 Ιουνίου) δηλαδή στις 12 Ιουνίου κατατέθηκε η επίσημη αίτηση της Ελλάδας για πλήρη ένταξη στην Ε.Ο.Κ.

Δεν θα αναφερθώ ειδικότερα στις ρυθμίσεις του Συντάγματος του 1975 γιατί θεωρώ ότι είναι σε όλους γνωστές. Θεωρώ όμως, ότι δεν είναι καθόλου περιττή η αναζήτηση της συγγένειας των ρυθμίσεων της συνταγματικής μεταρρύθμισης του 1975 με την ριζοσπαστική διακήρυξη και την «βαθεία τομή». Με καθυστέρηση περίπου σαράντα ετών στα οποία μεσολάβησαν δικτατορία, πόλεμος, κατοχή, εμφύλιος, η προσπάθεια του 1963 και άλλη μία δικτατορία το ζητούμενο γίνεται πραγματικότητα. Η κατοχύρωση του παρεμβατικού Κράτους και των κοινωνικών δικαιωμάτων, η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, η σύσταση μίας εύρυθμης αβασίλευτης Δημοκρατίας, η έμφαση στην Παιδεία, η προσπάθεια για την αποκατάσταση μίας θεσμικής ισορροπίας μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων και των κοινωνικών αναγκών, η σύγκληση με την Ευρώπη, όλα γνωρίσματα του Συντάγματος του 1975, απαντώνται στην διακήρυξη των ριζοσπαστών και την «βαθεία τομή». Απαντώνται επίσης οι εμπειρίες που είχαν αποκτηθεί από την εφαρμογή του Συντάγματος του 1952. Η συνταγματική μεταρρύθμιση συνδύαζε επομένως δύο στόχους : ένα ισχυρό κράτος, ως εργαλείο

για την προώθηση της μεταρρύθμισης και παράλληλα την διεύρυνση ενός πλέγματος δικαιωμάτων που θα συνέβαλε στον κοινωνικό εκσυγχρονισμό, καθώς και στην ενίσχυση της ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Κυρίαρχα χαρακτηριστικά του Συντάγματος είναι : Εμφαση στην «ελληνική ιδέα» και ταυτόχρονα σε ένα φωτισμένο διεθνισμό. Αποτελούσε πάγια άποψη του Κ. Καραμανλή, ότι η θέση της Ελλάδος είναι στην ενωμένη Ευρώπη και θεωρούσε ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ενσωμάτωση τον θεσμικό εκσυγχρονισμό της χώρας.

Τέλος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αποκτά σημαντικές αρμοδιότητες - περιορισμένες πάντως πολύ σε σχέση με αυτές του Βασιλέως-. Ο Πρόεδρος «ρυθμιστής του Πολιτεύματος» είχε, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα της αναπομπής των νόμων, της προκήρυξης δημοψηφίσματος, αλλά και της παύσης της Κυβέρνησης και της διάλυσης της Βουλής σε περίπτωση που η τελευταία βρισκόταν «εν προφανεί δυσαρμονία προς το λαϊκόν αίσθημα».

Ε. ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Το Σύνταγμα του 1975 αντιμετώπισε αποτελεσματικά το συνολικό πρόβλημα της κρίσης των θεσμών που βασάνιζε την χώρα. Ενταφίασε τον Εθνικό Διχασμό και εδραίωσε τη Δημοκρατία. Εξασφάλισε στην χώρα ένα ισχυρό κράτος ως εργαλείο για τη μεταρρύθμιση και την ανάπτυξη. Περιέλαβε ευρύτατη δέσμη δικαιωμάτων που συνέβαλαν στον κοινωνικό εκσυγχρονισμό. Διευκόλυνε την είσοδο της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Το Σύνταγμα του 1975 υπήρξε πρωτοποριακό για την εποχή του και γενικά αποδεκτό ως βάση του πολιτεύματος. Εξασφάλισε στην χώρα ομαλό κοινοβουλευτικό βίο πρωτόγνωρο στα χρονικά του τόπου. Περιείχε όμως και κάποιες σχεδιαστικές αδυναμίες. Φλύαρες διατάξεις που προσπαθούν να ρυθμίσουν τα πάντα και διακηρύξεις και ασάφειες που δεν πρέπει να απαντούν στο σύντομο και λιτό κείμενο ενός Συντάγματος. Υπέστη αναθεωρήσεις, οι οποίες το φόρτωσαν ακόμη περισσότερο και ανέτρεψαν τις ισορροπίες του. Πάνω απ' όλα όμως δεν εφαρμόστηκε συνετά από εκείνους που είχαν ταχθεί να το τηρούν.

Αυτοί είναι νομίζω οι λόγοι που το Σύνταγμα του 1975, δεν μπόρεσε να σταθεί εμπόδιο να αναπτυχθεί στη χώρα μία εξουσία που οδήγησε την Ελλάδα σε μείζονα οικονομική κρίση με κίνδυνο, μάλιστα, διασπάσεως του κοινωνικού ιστού, σε κρίση θεσμών και αξιών αλλά και στην διεθνή απαξίωση. Για το πως φθάσαμε έως εδώ φταίνε, όμως, οι άνθρωποι που το εφήρμοσαν και όχι οι συνταγματικοί θεσμοί.

Σήμερα ωστόσο, όλο και περισσότεροι αναγνωρίζουν την ανάγκη να γίνουν οι διορθωτικές κινήσεις που είναι απαραίτητες για να αποκτήσει η χώρα μας ανανεωμένο καταστατικό χάρτη, προσαρμοσμένο στις σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας, που να εμπνέει σεβασμό στους πολίτες. Η αναθεώρηση όμως που ετοιμάζεται πρέπει να είναι ευρεία και να γίνει για την αντιμετώπιση και θεραπεία των σοβαρών προβλημάτων που έχουν ανακύψει. Πρέπει να περιλαμβάνει ρήξεις και αλλαγές προσανατολισμού και να επιτρέψει την αντιμετώπιση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών προκλήσεων. Πιστεύω ότι η κοινωνία είναι έτοιμη να δεχθεί καινούρια πράγματα. Περιμένει καρτερικά μίαν αλλαγή στην πορεία του τόπου. Περιμένει όμως και μία ευρύτατη συναίνεση, μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων που τελικά θα το ψηφίσουν αλλά κυρίως θα κληθούν να το εφαρμόσουν.

Ας τολμήσουμε λοιπόν. Ας προχωρήσουμε όλοι μαζί, χωρίς καθυστέρηση. Ας λάβουμε τα μέτρα που πρέπει, ώστε να μην κινδυνεύσει η Δημοκρατία από τους όποιους εχθρούς της. Ας ανοίξουμε τον δρόμο για μία «ευρεία τομή», που θα επιτρέψει στην χώρα μας να αποκτήσει σύγχρονους θεσμούς και προσανατολισμούς που θα της επιτρέψουν να οδηγηθεί προς την σωστή κατεύθυνση.

Πηγές:

- 1) Κωνσταντίνος Τσάτσος: Ομιλία στην Ουάσιγκτον (12-16 Σεπτεμβρίου 1983) με θέμα την κατάρτιση του Ελληνικού Συντάγματος
- 2) Ευάνθης Χατζηβασιλείου: Ελληνικός Φιλελευθερισμός

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΙΝΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ, τ. ΕΥΡΩΒΟΥΛΕΥΤΗΣ

«Διακατέχομαι από απέραντη πικρία επειδή το έργο μου για την ανόρθωση και τη δρομολόγηση ταχείας ανάπτυξης της χώρας κατά την πρώτη οκταετία της διακυβέρνησης από εμένα και την ΕΡΕ αγνοείται ακόμα και από πολλούς δικούς μου». Έτσι με υποδέχθηκε σε μια από τις πρωινές συναντήσεις μας στο σπίτι του στην Πολιτεία ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Και φαίνεται αυτό παράδοξο. Γιατί ως Πρόεδρος πια της Δημοκρατίας είχε κατακτήσει την αγάπη και την εκτίμηση του 70-80% του ελληνικού λαού και επίσης όλοι σχεδόν οι πολιτικοί του αντίπαλοι με εντιμότητα και χωρίς υπεκφυγές τον είχαν πια αναγνωρίσει ως έναν εκ των κορυφαίων πολιτικών ηγετών της νεότερης Ελλάδας. Όμως εκείνος διακατεχόταν από μια έμμονη πικρία ότι δεν είχε εκτιμηθεί η προσφορά του στον τόπο.

Είναι αλήθεια ότι ευρύτατη ήταν η αναγνώριση για τον μετά το 1974 αποφασιστικό ρόλο του στην αποκατάσταση και παγίωση της Δημοκρατίας, για τη ριζική επίλυση του πολιτειακού, για τη νομιμοποίηση της άκρας Αριστεράς και την αποκατάσταση της εθνικής ομοψυχίας και της ισότιμης μεταχείρισης όλων των πολιτών. Επίσης και για την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Όμως επίμονη ήταν η αγνόηση της πολύ σημαντικότερης ίσως προσφοράς του κατά την πρώτη πρωθυπουργία του, μετά τη λήξη του εμφύλιου σπαραγμού. Ας θυμηθούμε οι παλαιότεροι και ας πληροφορηθούν και συνειδητοποιήσουν οι νεότεροι ότι ο εμφύλιος, μαζί με την προηγηθείσα τετράχρονη Κατοχή είχαν σχεδόν διαλύσει τη χώρα, είχαν αποδομήσει κάθε παραγωγική δραστηριότητα και η Ελλάδα ζούσε με δωρεάν οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό, με πλήρη εξάρτηση από τους ξένους συμμάχους της και ως πειναλέα Ψωροκώσταινα.

Αφετηρία και θεμέλιο υπήρξε η πρώτη εξυγιαντική δημοσιονομική προσπάθεια, που ξεκίνησε επί υπουργίας Γεωργίου Καρτάλη στην κυβέρνηση Πλαστήρα και κατοχυρώθηκε από την κυβέρνηση του Ελληνικού Συναγερμού υπό τον Στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο και με τότε «τσάρο» της Οικονομίας, τον Σπύρο Μαρκεζίνη. Οι προχουντικές κυβερνήσεις Καραμανλή της ιδρυθείσας από αυτόν Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης ευθύς μόλις έγινε πρωθυπουργός επεδόθησαν σε μια τιτάνια αναπτυξιακή προσπάθεια. Αυτή η προσπάθεια ανέδειξε την Ελλάδα μέσα σε οκτώ χρόνια από πάμπτωχο παρία σε μια ραγδαία αναπτυσσόμενη οικονομία, με τεράστιες παραγωγικές επενδύσεις και ρυθμούς αύξησης του εθνικού εισοδήματος 6% - 7% ετησίως, δηλαδή τους υψηλότερους στον κόσμο μετά την Ιαπωνία.

Μέσα σε ελάχιστο χρόνο σε μια ερειπωμένη και διαλυμένη χώρα έγινε ένα οικονομικό θαύμα, το οποίο προκάλεσε τον διεθνή θαυμασμό. Και θα πρέπει να τονιστεί ότι όλα αυτά έγιναν μετά τη διακοπή της δωρεάν αμερικανικής βοήθειας. Μόνο η στρατιωτική διατηρήθηκε με την γνωστή αναλογία 7 για την Ελλάδα προς 10 για την Τουρκία.

Επίσης άγνωστα ήταν τότε τα πλουσιοπάροχα δωρεάν κονδύλια της ΕΟΚ. Ταυτόχρονα, χάρη στον ταλαντούχο νομικό αείμνηστο αλλά ξεχασμένο Νικόλαο Γαζή πραγματοποιήθηκε βαθμιαία ρύθμιση και εξόφληση όλων των από την Επανάσταση του 1821 και μετά ληστρικών συνήθως δανείων με τα οποία οι τότε μεγάλες δυνάμεις είχαν δέσει χειροπόδαρα όλες τις ελληνικές κυβερνήσεις.

Θυμίζω επίσης ότι μέχρι το 1954 κατά παρασηκηνιακό τρόπο ή και απροκάλυπτα, με εκπροσώπους τους ακόμα και μέσα στα υπουργεία και στην Τράπεζα της Ελλάδας, Άγγλοι και Αμερικάνοι, υπαγόρευαν την κατ' αυτούς επιβαλλόμενη οικονομική πολιτική.

Δεν θα ήθελα να σας κουράσω με αριθμούς, που άλλωστε δεν αφομοιώνονται εύκολα από τους ακροατές ομιλιών. Θα περιορισθώ μόνο σε μία πρόσφατη έγκυρη αποτίμηση του οικονομικού θαύματος που συντελέστηκε επί διακυβέρνησης της ΕΡΕ του Κωνσταντίνου Καραμανλή κατά την οκταετία 1955-1963. Στην Οικονομική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους, που εξεδόθη πρόσφατα από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς με συγγραφείς πλειάδα διακεκριμένων οικονομολόγων και ιστορικών αναγράφονται επί λέξει τα εξής: Τα διαθέσιμα τεκμήρια μέχρι την τομή του 1974 και πριν από την είσοδο της χώρας στην ύφεση και τον πολιτικό κύκλο της μεταπολίτευσης αποτυπώνουν: α) τον υψηλό μέσο ρυθμό στην αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, (που ήταν γύρω στο 7%), β) τη σημαντική αύξηση του βιομηχανικού προϊόντος στη δεκαετία του 1960 (υπενθυμίζω ότι επακολούθησε ιδίως από το 1980 η βαθμιαία αποβιομηχάνιση της χώρας μας), γ) τη διατήρηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, τον χαμηλό ρυθμό πληθωρισμού (γύρω στο 3%), τη συγκράτηση των επιτοκίων σε χαμηλά επίπεδα και τη δημοσιονομική πειθαρχία από τις αρχές σχεδόν της δεκαετίας του 1950 μέχρι σχεδόν το 1974, δ) την εμφάνιση περιόδων με υψηλό ρυθμό αποταμιεύσεων και εισροή ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων (έναντι συμπληρώνω εγώ της μεταπολιτευτικής καταναλωτικής σπατάλης και της βαθμιαίας τραγικής συρρίκνωσης της εισροής ιδιωτικών κεφαλαίων και της επενδυτικής αποχής των ιδιωτών με αποτέλεσμα τη καλπάζουσα σήμερα ανεργία). Τέλος καταλήγουν οι διαπιστώσεις αυτής της τρίτομης Οικονομικής Ιστορίας της Ελλάδας, διατηρήθηκε το εξωτερικό χρέος σε επίπεδο χαμηλότερο του 10% του ΑΕΠ (έναντι υπενθυμίζω της εκτόξευσής του στο 170% του ΑΕΠ σήμερα, οπότε σταμάτησαν να μας δανείζουν οι αγορές και καταφύγαμε στη μνημονιακή βοήθεια).

Αυτή είναι μια υπεύθυνη και τεκμηριωμένη αποτίμηση των οικονομικών μεγεθών και εξελίξεων της περιόδου αυτής, όπου κυριαρχούν οι εντυπωσιακές επιδόσεις της πρώτης οκταετίας διακυβέρνησης από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Το ότι η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη πραγματοποιήθηκε κατά τρόπον ενίοτε άναρχο και με κάποια ασέβεια προς το περιβάλλον βαρύνει όντως τον Καραμανλή, ο οποίος όμως ασταμάτητα πολεμήθηκε από τους τεχνικούς οσάκις επεδίωξε κάποιες σωτήριες παρεμβάσεις, όπως οι στοές στους στενούς δρόμους της πρωτεύουσας ή η δημιουργία του μετρό.

Κατά τον υπερπεντηκονταετή δημοσιογραφικό βίο μου δεν θυμούμαι να συμφώνησαν ποτέ οι περισσότεροι διάσημοι τεχνικοί μας και οι «προοδευτικοί» πνευματικοί άνθρωποι με οποιοδήποτε έργο του Καραμανλή. Ολα σχεδόν τα επέκριναν. Και πάντως αν θυμάμαι καλά κανένα δεν έτυχε της επικρότησής τους, εκτός ίσως από τα έργα Πικιώνη στην περιοχή της Ακροπόλεως, αλλά μάλλον για να επαινεθεί ο προοδευτικός αυτός αρχιτέκτονας και όχι εκείνος που του ανέθεσε να τα πραγματοποιήσει.

Υπενθυμίζω στους παλαιότερους και πληροφορώ τους νεότερους ότι οι εθνικοί δρόμοι, η παραλιακή οδός Φαλήρου-Σουνίου, η νέα λεωφόρος Συγγρού, τα διυλιστήρια πετρελαίου, τα εργοστάσια ζαχαρέως και λιπασμάτων, τα μεγάλα αθλητικά στάδια, ο σταθμός Ομόνοιας (που τώρα κατάντησε γκέτο), τα μεγάλα ναυπηγεία, τα ξενοδοχεία Ξενία και οι μαρίνες, τα φεστιβάλ Επιδάουρου και Αθηνών, το εργοστάσιο αλουμινίου, ο εξηλεκτρισμός ολόκληρης της χώρας, η εκβιομηχάνιση της Θεσσαλονίκης, τα περισσότερα υδροηλεκτρικά και αρδευτικά έργα, η εξασφάλιση της επαρκούς ύδρευσης της πρωτεύουσας από την Υλίκη και το Μόρνο, η βιομηχανική εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου, οι βιομηχανικές ζώνες (που κι αυτές δεν αξιοποιήθηκαν), ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας, η συνταξιοδότηση των αγροτών και προπαντός η έμφαση που εδόθη στην προσέλκυση του ξένου παραγωγικού και όχι του μεταπρατικού κεφαλαίου, όπως σήμερα, αλλά και οτιδήποτε είχε εντάξει την Ελλάδα στις αναπτυσσόμενες και σχετικά ευημερούσας χώρες, όλα αυτά και πολλά άλλα φέρουν τη σφραγίδα κυρίως της τότε πρωθυπουργίας Καραμανλή. Και έγιναν παρά τη σκληρή πολεμική της αντιπολίτευσης, των περισσότερων εφημερίδων και του λεγόμενου «προοδευτικού» κόσμου.

Και ως υπογραμμιστεί και πάλι ότι το τιτάνιο αυτό έργο συντελέστηκε χωρίς ξένη οικονομική βοήθεια, χωρίς πληθωρισμό, με αποκατάσταση της αξιοπιστίας της δραχμής, χωρίς ελλείμματα και μ' έναν

κρατικό μηχανισμό με τις γνωστές ανεπάρκειες και αντιστάσεις του, τον οποίο επίσης δεν άφησαν να εκσυγχρονίσει. Κάθε σχετική απόπειρά του συνετρίβη στην αντίθεση της δημοσιούπαλληλικής γραφειοκρατίας και των συνδικαλιστών όλων των κομμάτων. Αυτοί άλλωστε και σήμερα πολέμουν λυσσαλέα κάθε ανάλογη προσπάθεια. Επιβάλλεται να προσθέσω ότι στα προαναφερθέντα επιτεύγματα συνέβαλαν αποφασιστικά τα ξένα επενδυτικά κεφάλαια χάρις στην προστασία που τους παρείχε ειδικός νόμος συνταγματικά κατοχυρωμένος.

Καμία άλλη μεταπολεμική ελληνική κυβέρνηση υπό οποιονδήποτε άλλον πρωθυπουργό δεν έχει να επιδείξει τέτοια οικονομικά επιτεύγματα, έστω κι αν διαπράχθηκαν και λάθη όπως προανέφερα, αναπόφευκτα άλλωστε σε μια τιτάνια προσπάθεια σε ελάχιστο χρόνο.

Κάτι ακόμα που δεν έχει εκτιμηθεί στην έκταση που πρέπει είναι ότι ο Καραμανλής δεν είχε κατά κανόνα εμπάθειες ούτε μισαλλοδοξία. Και καθώς ήταν άνθρωπος των έργων και όχι των λόγων και ήθελε θετικό αποτέλεσμα, δεν δίσταζε να προσφεύγει στις υπηρεσίες ακόμα και πολιτικών του αντιπάλων, καθώς το κύριο κριτήριο επιλογής των συνεργατών του ήταν συνήθως η αξία τους. Μερικοί από τους διαπρεπέστερους συνεργάτες του δεν ανήκαν στο κόμμα του, αλλά ούτε καν στην ευρύτερη συντηρητική παράταξη. Αλλωστε, υπενθυμίζω, εκείνος έφερε, καλώς ή κακώς, και τον Ανδρέα Παπανδρέου στην Ελλάδα από την Αμερική.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπήρξε ένας πολιτικός με όραμα. Ο εξευρωπαϊσμός, ο εκπολιτισμός και η οικονομική ανάπτυξη, ώστε να απαλλαγούμε από το σύνδρομο της Ψωροκώσταινας υπήρξαν οι στόχοι του. Και για την υλοποίηση του οράματος αυτού παραμέρισε τις ανθρώπινες αδυναμίες και ευαισθησίες, εργάστηκε σκληρά, υπέβαλε εαυτόν σε αυστηρή πειθαρχία, στέγνωσε την ψυχή του, όπως είχε πει, και ανάγκασε την Ελλάδα να αναπτυχθεί, να ξεφύγει από τη μιζέρια και να κολυμπήσει στα βαθιά νερά με την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Για το ότι αυτά όλα ξεχάστηκαν και σήμερα θρηνούμε στο βάραθρο στο οποίο ατυχώς ή ενθουσιωδώς ολισθήσαμε, άλλοι έχουν την κύρια ευθύνη και όχι εκείνος. Αραγε πώς θα αντιμετώπιζε σήμερα το δράμα που ζει η χώρα; Θα μπορούσε να το αποτρέψει ή να το ξεπεράσει;

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΑΝΤΩΝΗ ΜΑΚΡΥΔΗΜΗΤΡΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

I

1. Όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ανέλαμβανε την πρωθυπουργία για πρώτη φορά στις αρχές Οκτωβρίου 1955, κατά μια εύστοχη, όπως αποδείχθηκε εκ του αποτελέσματος, αλλ' όχι απολύτως εύτακτη, από συνταγματικής απόψεως, βασιλική πρωτοβουλία, ίσως δεν συνειδητοποιούσε ούτε ο ίδιος το μέγεθος του εγχειρήματος, το οποίο εκαλείτο εφεξής να αντιμετωπίσει και να φέρει επιτυχώς εις πέρας. Δεν επρόκειτο μόνο για την κρίση διαδοχής στο κυβερνών τότε κόμμα, μετά το θάνατο του έως τότε πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου, ούτε ίσως για την επικίνδυνη όξυνση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις μετά το πογκρόμ κατά του ελληνικού στοιχείου, που είχε εξαπολυθεί στην Κωνσταντινούπολη τη νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 και είχε ως συνέπεια τον απηνή διωγμό και τον ξεριζωμό 100.000 περίπου Ελλήνων από την Πόλη, τον μεγαλύτερο από τη μικρασιατική καταστροφή του 1922. Συνάμα το Κυπριακό ζήτημα είχε εισέλθει σε μια νέα δραματική φάση μετά την έναρξη του ένοπλου αγώνα των Κυπρίων Αγωνιστών από τον Απρίλιο μήνα της ίδιας χρονιάς (1955) που διεκδικούσαν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης της πατρίδας τους και την πολυπόθητη Ένωση με την Ελλάδα.

2. Ωστόσο τα στοιχεία αυτά της συγκυρίας δεν εξαντλούσαν τον ορίζοντα των προκλήσεων που ορθώνονταν ενώπιον της νέας διακυβέρνησης υπό τον 48χρονο πρωθυπουργό, που είχε ήδη διακριθεί για το έργο και την αποτελεσματικότητά του ως υπουργού. Η οικονομική κατάσταση στη χώρα παρέμενε προβληματική και ο παραγωγικός ιστός της οικονομίας δεν είχε καταφέρει να ανασυγκροτηθεί επαρκώς, μια και η Ελλάδα έφερε ακόμα επάνω της τα τραύματα της ζοφερής δεκαετίας του '40, της κατοχής και του εμφύλιου πολέμου. Συνάμα, το πολίτευμα της χώρας και γενικότερα το πολιτικό σύστημα είχε έντονα δοκιμαστεί, αν όχι και κλονιστεί, από τις καταστάσεις αυτές και ίσως υπέφερε από μια σοβούσα κρίση νομιμοποίησης. Στο ψυχροπολεμικό κλίμα της μεταπολεμικής περιόδου, εξάλλου, η χώρα είχε μεν διασαφηνίσει τους ευρύτερους γεωπολιτικούς προσανατολισμούς και τις συμμαχίες της, με την ένταξή της στο ΝΑΤΟ, αλλ' αυτές δεν της παρείχαν ένα επαρκές δίκτυο ασφάλειας, ιδίως έναντι του δύστροπου γείτονα εξ ανατολών, όπως είχε ήδη καταστεί σαφές και από τις τότε πρόσφατες εξελίξεις των Σεπτεμβριανών επεισοδίων.

3. Τα χρόνια που ακολούθησαν, κατά την πρώτη οκταετία της διακυβέρνησης υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή (1955 - 1963), αλλά και κατά τη δεύτερη περίοδο της πρωθυπουργίας του στη μεταπολίτευση (1974 - 1980), ο Καραμανλής κατάφερε να οργανώσει και να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα συνετής διακυβέρνησης, το οποίο ανταποκρίθηκε επιτυχώς και στις τρεις μείζονες προκλήσεις εκσυγχρονισμού, που αντιμετώπιζε η χώρα. Έτσι, οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης υπερέβαιναν το 6% ετησίως, σε σταθερές μάλιστα τιμές, ιδίως κατά την πρώτη οκταετία, το δημοκρατικό πολίτευμα παγιωποιήθηκε και στερεώθηκε υποδειγματικά, ιδίως κατά τη δεύτερη εξαετία, ενώ η οικονομικο-πολιτική φυσιογνωμία της Ελλάδας διασφαλίστηκε οριστικά με την πλήρη ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1979, ως αποτέλεσμα των έντονων προσπαθειών που είχε καταβάλει ο Καραμανλής ήδη προ εικοσαετίας.

Κοντολογίς, ο Καραμανλής στα 13 χρόνια της ασυνεχούς πρωθυπουργίας του, η οποία είναι και η μεγαλύτερη σε διάρκεια θητείας από το σύνολο των 95 πρωθυπουργών της Ελλάδος (από τον Ιωάννη Καποδίστρια το 1828 έως τον νυν πρωθυπουργό της χώρας κ. Αντώνη Σαμαρά), επηρέασε αποφασιστικά τις εξελίξεις και άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην πολιτική και κυβερνητική ιστορία της πατρίδας του .

II

4. Η συμβολή του Καραμανλή στην παγίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος στη χώρα ήταν απότοκος, μεταξύ άλλων, και της βαθιάς του πεποίθησης ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι εφικτή, αλλ' ούτε και επιθυμητή, δίχως την πολιτική σταθερότητα και τη δημοκρατία. Πράγματι, η βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι μακροπρόθεσμα δυνατή δίχως τη δημοκρατία και τη μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη, θα δείξει πρόσφατα ο νομπελίστας Amartya Sen, ο οποίος θεωρεί ότι αυτή η οικουμενική ιδέα με το ελληνικό όνομα ('δημοκρατία'), αποτελεί συνθήκη της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας στον κόσμο, αλλά και της ειρήνης μεταξύ των λαών στον πλανήτη. Δημοκρατία και κοινωνική ευημερία δεν διαχωρίζονται η μία από την άλλη. Τούτο πίστευε πάντοτε ο Καραμανλής, που υποστήριζε ότι η αύξηση του εθνικού εισοδήματος δεν είχε νόημα αν δεν βελτιωνόταν η ζωή των πολιτών και μάλιστα των ασθενέστερων εξ αυτών.

Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα και η αποφασιστικότητα στη διακυβέρνηση δεν μπορεί να αντيفάσκει, αλλά να συνδυάζεται με τη νομιμοποίηση στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, πίστευε ο Καραμανλής, ο οποίος δεν δίσταζε να απευθύνεται στο λαό σε τακτά διαστήματα για την έγκριση των στρατηγικών επιλογών του. Ούτε ποτέ άσκησε την εξουσία δίχως τη λαϊκή έγκριση και αποδοχή. Ενώ όποτε την άσκησε, την άσκησε κατά τρόπο αποτελεσματικό και κοινωνικά επωφελή, επιβεβαιώνοντας κατά τούτο και την ισχύ του θεωρητικού αξιώματος του Ralf Dahrendorf περί της ισοδυναμίας των συντελεστών της αποτελεσματικότητας και της νομιμοποίησης στο κλάσμα της διακυβέρνησης στη δημοκρατία .

5. Ακρογωνιαίοι λίθοι στο αρχιτεκτόνημα της δημοκρατικής διακυβέρνησης που σχεδίασε ο Καραμανλής με βάση την πείρα και τη διορατικότητά του για την πορεία του τόπου υπήρξαν, θαρρώ, αφενός οι προτάσεις του το 1963 για μια «βαθεία τομή» και ανάλογη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1952, εγχείρημα που δεν ευοδώθηκε και οδήγησε στην πρόωρη, αλλά και προσωρινή απομάκρυνσή του από την πολιτική σκηνή· και αφετέρου, η συνταγματική αναθεώρηση του 1975, στην οποία εκφράστηκε κατά τρόπο εντελεχίη η ιδέα του Καραμανλή για τη δημοκρατική διακυβέρνηση στον τόπο μας και στην εποχή μας. Και αυτή, όμως, δεν ευτύχησε πλήρως, μια και τροποποιήθηκε στη συνέχεια από τους διαδόχους και επιγόνους του στο σύστημα διακυβέρνησης της χώρας, η θεσμική κατάσθρωση του οποίου αποκλίνει πλέον αισθητά από το υπόδειγμα που σχεδίασε ο Καραμανλής με τους άμεσους συνεργάτες του το 1975.

6. Οσον αφορά στη «βαθεία τομή» του 1963, αυτή εξέφραζε τη συνειδητοποίηση της ανάγκης λειτουργικής ενίσχυσης του αιρετού σκέλους της εκτελεστικής εξουσίας, ήτοι της κυβέρνησης (έναντι των ανακτόρων), προκειμένου να διευκολυνθεί η αποτελεσματικότητα στη διακυβέρνηση και την άσκηση της δημόσιας πολιτικής στη χώρα. Διαφορετικά, η κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί ουσιαστικά στον ενεργό και κατευθυντήριο ρόλο του κράτους για την οργανωμένη και σύντομη οικονομική ανάπτυξη. Μακριά από δογματισμούς και ιδεολογικές αγκυλώσεις ως προς τη φύση και την αποστολή του κράτους, ο Καραμανλής δεν δίσταζε να υιοθετήσει περίπου 'σοσιαλίζουσες' για την εποχή του αντιλήψεις περί του διευθυντικού, συντονιστικού, ακόμα και παρεμβατικού ρόλου του κράτους έναντι της οικονομίας της αγοράς, η οποία θα έπρεπε μεν να λειτουργεί ελεύθερα, αλλ' όχι άναρχα και ανεξέλεγκτα, συμβάλλοντας στην κοινωνική ευημερία και όχι στα υπερκέρδη μιας παρασιτικής πλουτοκρατίας.

Πρότεινε, λοιπόν, στο σχέδιο των 22 σημείων μιας «βαθείας τομής» στο σύστημα διακυβέρνησης να προβλεφθεί στο νέο Σύνταγμα διάταξη για τον εγγυητικό και ρυθμιστικό ρόλο του κράτους απέναντι στην οικονομική δραστηριότητα, ούτως ώστε αυτή «να αναπτύσσεται κατά τρόπον συμβάλλοντα εις την καθόλου ανάπτυξιν της χώρας». Συναφείς ήταν οι προβλέψεις για την αναγκαστική απαλλοτρίωση «προς διευκόλυνσιν της εκτελέσεως και αξιοποίησιν έργων εξυπηρετούντων την προαγωγήν και ανάπτυξιν της χώρας», καθώς και για τα δικαιώματα του συνεταιρίζεσθαι, της απεργίας, αλλά και της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, κατά τρόπον όμως ώστε να αποφεύγεται η καταχρηστική άσκησή τους.

Ως εντελώς πρωτότυπες και εξαιρετικά διορατικές θα πρέπει, εξάλλου, να θεωρηθούν οι προτάσεις του για τη σύσταση Συνταγματικού Δικαστηρίου, καθώς και για τον περιορισμό της βουλευτικής ασυλίας, ώστε να μη «καλλιεργείται παρά τη κοινή γνώμη... η εντύπωση περί ασυδοσίας δήθεν του βουλευτού έναντι του νόμου...». Γιατί δεν υπάρχει ανθρώπινη αρετή που δεν θα τη διέφθειρε η ψευδαίσθηση της ασυλίας, όπως έδειξε ο Πλάτων στο Β΄ Βιβλίο της Πολιτείας με το δαχτυλίδι του Γύγη. Προβλέφθηκε, επίσης, η ανάδειξη ορισμένου αριθμού βουλευτών δίχως σταυρό ως «βουλευτών επικρατείας» για την προσέλευση προσωπικοτήτων από τον επιστημονικό ή τον πνευματικό κόσμο, καθώς και η συνταγματική κατοχύρωση του Ανωτάτου Συμβουλίου Δημοσίων Υπηρεσιών, αρμόδιου για τη διασφάλιση της αξιοκρατίας και της αποτελεσματικότητας στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την πρόταση αυτή, που κατατέθηκε στη Βουλή στις 21 Φεβρουαρίου 1963, υπέγραψαν, πέραν του Καραμανλή, και άλλοι 25 βουλευτές. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν οι Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Γεώργιος Ράλλης, Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, Παναγής Παπαληγούρας, Ιωάννης Μπούτος, και άλλοι.

7. Τα δύο μεγαλύτερα κόμματα της αντιπολίτευσης, η Ένωση Κέντρου και η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία της συνταγματικής αναθεώρησης, ενισχύοντας κατά τούτο και τη σχετική βασιλική δυσπιστία και απροθυμία. Η συνέπεια ήταν να μη δοθεί συνέχεια και να μη τελεσφορήσει αυτό το εγχείρημα του Καραμανλή για τον θεσμικό εκσυγχρονισμό του πολιτεύματος. Μετά, μάλιστα, τη δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο 1963 από παρακρατικές οργανώσεις «αγανακτισμένων πολιτών» και την όξυνση στις σχέσεις του Καραμανλή με το στέμμα, αυτός παραιτήθηκε, αν και διέθετε την πλειοψηφία στη Βουλή, ζητώντας τη διεξαγωγή εκλογών από υπηρεσιακή κυβέρνηση για την ανάδειξη αναθεωρητικής Βουλής. Αυτό, όμως, ήταν εκείνο που φόβιζε και προβλημάτιζε το στέμμα, που προτίμησε την κυβερνητική μεταβολή και την αντικατάσταση του Καραμανλή, παρά τη συνταγματική αναθεώρηση για τον εκσυγχρονισμό του πολιτεύματος της χώρας.

Ο Καραμανλής, από την πλευρά του, αντιμετώπιζοντας το δίλημμα είτε να αναλάβει ανοιχτό αγώνα κατά του στέμματος, πράγμα που θα όξυνε επικίνδυνα το πολιτικό κλίμα στη χώρα, είτε να αποχωρήσει, προτίμησε να κάνει το δεύτερο. Όπως έγραφε προς την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματός του στις αρχές Δεκεμβρίου 1963, «όταν ένας πολιτικός γνωρίζει τι πρέπει να γίνει εις την χώραν του και δεν δύναται να το πραγματοποιήσει, διότι του αρνούνται τας αναγκαίας προϋποθέσεις, οφείλει, αντί να συμβιβάζεται με την συνείδησίν του, να αποχωρή».

8. Το τι συνέβη στη συνέχεια είναι γνωστό. Το κεντρικό διάλειμμα της κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου διαδέχθηκαν οι βραχύβιες κυβερνήσεις της «αποστασίας» και αυτές η επτάχρονη δικτατορία των συνταγματαρχών, που ξεκίνησε με τη βασιλική ανοχή και κατέληξε στον εξευτελισμό των θεσμών της χώρας και την Κυπριακή τραγωδία.

Καθ' όλο αυτό το διάστημα ο Καραμανλής ακολούθησε μια μοναχική πορεία στη «διάβαση της ερήμου» της αυτοεξορίας του στο εξωτερικό παρατηρώντας με εντεινόμενη αγωνία τα δρώμενα στην πατρίδα του, για την ανόρθωση της οποίας είχε τόσο μοχθήσει και συντελέσει κατά την πρώτη οκταετία της διακυβέρνησής του. Αυτή ήταν και «η χειρότερη περίοδος της ζωής του», όπως είχε ο ίδιος ομολογήσει.

9. Διατηρώντας, ωστόσο, το κύρος του αλώβητο και την αξιοπιστία του όχι απλά αμείωτη, αλλά ενισχυμένη, ο Καραμανλής προέβαλε ως ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης και εγγυητής της δημοκρατίας κατά τις κρίσιμες μεταδικτατορικές εξελίξεις στη χώρα. Όπως και προ εικοσαετίας περίπου, όχι όμως με βασιλική πρωτοβουλία πλέον, αλλά με καθολική σχεδόν λαϊκή αποδοχή και επιδοκιμασία και εν τω μέσω μιας εθνικής κρίσης, η οποία είχε εν τω μεταξύ εξελιχθεί σε τραγωδία, ο Καραμανλής κλήθηκε να αναλάβει τις ευθύνες διακυβέρνησης του τόπου επικεφαλής μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Πέτυχε τότε το «θαύμα», όπως χαρακτηρίστηκε, της ταχείας και ασφαλούς μετάβασης

από τη δικτατορία στη δημοκρατία. Επρόκειτο για ένα «αριστούργημα πολιτικής τέχνης», όπως το αποκάλεσε ο κορυφαίος Γάλλος κοινωνιολόγος Raymond Aron .

Την περίοδο εκείνη συντελέστηκε και η δεύτερη «γέννηση» του Καραμανλή, η οποία συνέπεσε με τη θεμελίωση της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας, το εντελέστερο πολίτευμα που γνώρισε ποτέ ο τόπος από την εθνική απελευθέρωση και μετά. Το φθινόπωρο του 1974 πραγματοποιήθηκε η ομαλή διεξαγωγή των εκλογών για πρώτη φορά από δεκαετίας και με τη συμμετοχή όλων των πολιτικών σχηματισμών, περιλαμβανομένου του ΚΚΕ, το οποίο ήταν αποκλεισμένο από 30ετίας. Σύνάμα, πριν λήξει το έτος εκείνο διενεργήθηκε και το 6ο και πλέον αδιάβλητο δημοψήφισμα για το πολιτειακό ζήτημα. Σε αυτό ο λαός με συντριπτική πλειοψηφία επέλεξε την αβασίλευτη δημοκρατία, μια και το στέμμα με μια σειρά από άστοχες έως επικίνδυνες παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή μέσα σε μία μόλις τετραετία (το 1963 έναντι του Καραμανλή, το 1965 έναντι του Γεωργίου Παπανδρέου και το 1967 έναντι της δικτατορίας) είχε οδηγήσει σε πλήρη σχεδόν απαξίωση έναν θεσμό που δεν είχε καταφέρει να συνδεθεί επαρκώς και διαχρονικά με την πολιτική συνείδηση και κουλτούρα των Ελλήνων.

10. Στη συνέχεια με τη συνταγματική αναθεώρηση, που ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο 1975, ο Καραμανλής προχώρησε σε μια νέα θεσμική κατάστρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος στη χώρα. Η γενική κατεύθυνση των μεταβολών ήταν προς την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας και της κυβερνητικής σταθερότητας στο πνεύμα της «βαθείας τομής» του 1963, αλλά σε πιο προωθημένη εκδοχή.

Πέρα από την κατοχύρωση μιας σειράς ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένης της προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και της αναγνώρισης του ενεργού ρόλου του κράτους για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και τον συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας για «την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της οικονομίας» (κατά το άρθρο 106 του Συντάγματος), το κέντρο βάρους της διακυβέρνησης οργανώθηκε σύμφωνα με το σύστημα των 'θεσμικών αντίπαρων' μεταξύ των δύο κεφαλών της εκτελεστικής εξουσίας (πρόεδρος της Δημοκρατίας και πρωθυπουργός). Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι οι εναλλακτικές λύσεις που είχε τότε μπροστά του ο Καραμανλής ήταν τρεις δυνατές:

α. Η διαμόρφωση ενός αμιγώς κοινοβουλευτικού συστήματος με την πρόβλεψη για έναν ρόλο εντελώς δευτερεύουσας σημασίας για τον αρχηγό του κράτους, που δεν ήταν πλέον κληρονομικός, αλλά αιρετός,

β. Η διαμόρφωση ενός αμιγώς προεδρικού συστήματος αμερικανικού ή γαλλικού τύπου με την άμεση εκλογή του προέδρου της Δημοκρατίας από τον λαό και την αναγνώριση σε αυτόν της αποφασιστικής εξουσίας της διακυβέρνησης, οπότε η κυβέρνηση και ο πρωθυπουργός θα τελούσαν σε δευτερεύουσα θέση έναντι αυτού, και

γ. Μια τρίτη ενδιάμεση ή μικτή λύση (via media), που θα συνδύαζε τα πλεονεκτήματα των δύο άλλων και θα απέφευγε τα μειονεκτήματά τους.

11. Ο Καραμανλής επέλεξε την τρίτη λύση, η οποία προσέλαβε την ακόλουθη μορφή. Αφενός μεν προβλέφθηκε ρητά στο Σύνταγμα για πρώτη φορά από ιδρύσεως του νεοελληνικού κράτους η κοινοβουλευτική αρχή, η οποία ίσχυε ως συνθήκη του πολιτεύματος από το 1875 με τη γνωστή πρωτοβουλία του Χαριλάου Τρικούπη περί της «δεδηλωμένης». Εκατό χρόνια αργότερα ορίστηκε ρητά στο Σύνταγμα (άρθρο 37) ότι πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο αρχηγός του κόμματος που διαθέτει την πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή και με δική του αποκλειστικά πρόταση διορίζονται και παύονται οι υπουργοί. Σε αυτόν, εξάλλου, ήτοι στον πρωθυπουργό και την κυβέρνηση, ανατίθεται η κύρια και αποκλειστική ευθύνη και αρμοδιότητα για τη διακυβέρνηση της χώρας, εφόσον η κυβέρνηση είναι εκείνη που «καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας», ενώ ο πρωθυπουργός, ο οποίος και προσδιορίζει τη σύνθεσή της, είναι εκείνος που εξασφαλίζει την

ενότητά της και «κατευθύνει τις ενέργειές της, καθώς και των δημοσίων γενικά υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής» (κατά το άρθρο 82 του Συντάγματος).

Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, από την άλλη πλευρά, και με γνώμονα τον ρόλο του ως «ρυθμιστή του πολιτεύματος» (Σ 30) εξοπλίστηκε με μια δέσμη συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων 'ρυθμιστικού' ή ανασχετικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα. Αυτές ήταν η σύγκληση του υπουργικού συμβουλίου υπό την προεδρία του σε έκτακτες περιστάσεις, η παύση της κυβέρνησης και η διάλυση της Βουλής, μετά από γνώμη του Συμβουλίου της Δημοκρατίας (το οποίο απαρτιζόταν από τους πρώην προέδρους και πρωθυπουργούς, τον εν ενεργεία πρωθυπουργό, τον πρόεδρο της Βουλής και τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης), εάν διαπίστωνε ότι βρισκόταν σε προφανή δυσαρμονία προς το λαϊκό αίσθημα ή αδυνατούσε να διασφαλίσει κυβερνητική σταθερότητα. Γιατί η σταθερότητα εθεωρείτο, κατά πάγια αρχή του Καραμανλή, αναγκαία συνθήκη για την οικονομική ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Επίσης, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1975, είχε την αρμοδιότητα της κύρωσης και όχι απλά της έκδοσης των νόμων, της προκήρυξης δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα, όπως και της δυνατότητας να απευθύνει διάγγελμα προς τον λαό «εις όλως εξαιρετικές περιστάσεις».

Αυτές οι αρμοδιότητες του προεδρικού θεσμού χαρακτηρίστηκαν από τους επικριτές τους ως «υπερεξουσίες», οι οποίες αλλοίωναν τη φύση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος προσδίδοντας του μian έντονη προεδρική χροιά, αν και ποτέ δεν ενεργοποιήθηκαν ούτε ασκήθηκαν στην πράξη κατ' αυτόν τον τρόπο, ούτε από τον Κωνσταντίνο Τσάτσο έναντι της ισχυρής πρωθυπουργίας Καραμανλή την περίοδο 1975 - 1980, αλλ' ούτε από τον ίδιο τον Καραμανλή έναντι της εξίσου ισχυρής πρωθυπουργίας του Ανδρέα Παπανδρέου την περίοδο 1981 - 1985. Πράγμα που είχε αναγνωρίσει δημόσια και κατ' επανάληψη ο τελευταίος.

III

12. Κατά τον Καραμανλή, αυτές οι προεδρικές αρμοδιότητες γίνονταν αντιληπτές όχι ως ένα σύστημα διαρχίας στην άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας και εν γένει της διακυβέρνησης, αλλά ως μια αμυντική δύναμη, ένα είδος έσχατου μέσου αποφυγής (ultimum refugium) και διεξόδου σε ενδεχόμενη κρίση, που ίσως απέβαινε σε βάρος των συμφερόντων του λαού. Επρόκειτο για ένα θεσμικό αντίβαρο αποτρεπτικού ή ανασχετικού χαρακτήρα, μια ύπατη δύναμη αρνησικυρίας (veto power), η αξία και η χρησιμότητα της οποίας ήταν ακριβώς να μη χρειαστεί να ενεργοποιηθεί. Τούτο διότι το ενδεχόμενο άσκησής της θα λειτουργούσε προληπτικά και αποτρεπτικά αποσοβώντας περιπτώσεις κατάχρησης της εξουσίας ή υπέρβασης των θεσμικών ορίων, ιδίως προκειμένου για σύνθετα θέματα δημόσιας πολιτικής μείζονος σημασίας (questionem disputatam), που δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς με μονομερείς ή μονοδιάστατες λύσεις της μιας ή της άλλης παράταξης, αλλ' απαιτούν την εθνική συνεννόηση. Εν προκειμένω, ο «ρυθμιστικός» ρόλος του προέδρου της Δημοκρατίας θα είχε έναν διαιτητικό ή εξισορροπητικό χαρακτήρα, αμβλύνοντας ή μετριάζοντας διαφορές και αποσοβώντας τον κίνδυνο όξυνσης της πολιτικής αντιπαράθεσης που θα απέβαινε μοιραία για την κοινωνική ειρήνη και την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος.

Εν τούτοις, αυτή η λεπτή γραμμή της λογικής των θεσμικών αντιβάρων για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος δεν προσέχθηκε, όσο έπρεπε, και με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986 αφαιρέθηκε από τον προεδρικό θεσμό το σύνολο σχεδόν των ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων με τις οποίες τον εξόπλιζε το Σύνταγμα του 1975.

Δεν είναι απορίας άξιον γιατί με ακρωτηριασμένο τον προεδρικό θεσμό ο Καραμανλής μετ' επιφυλάξεων και δίχως ιδιαίτερη προθυμία αποδέχθηκε την επανεκλογή του στο προεδρικό αξίωμα το 1990. Περάτωσε, ωστόσο, και τη δεύτερη προεδρική του θητεία προσαρμοζόμενος στον νέο ρόλο του προέδρου της Δημοκρατίας και παρέχοντας μian έμμεση, έστω, νομιμοποίηση στη νέα θεσμική

κατάστροφη του πολιτεύματος, όπως είχε δρομολογηθεί από τον Ανδρέα Παπανδρέου το 1986. Το πιθανότερο είναι ότι δεν τον εξέφραζε η νέα 'πρωθυπουργοκεντρική' ισορροπία στο πολίτευμα δίχως τη δυνατότητα προεδρικών αντιβάρων ανασχετικού χαρακτήρα έσχατης καταφυγής. Αλλ' ίσως ήταν πλέον αργά για εκείνον να αντιδράσει ή έκρινε ότι ήταν προτιμότερο υπό τις περιστάσεις να υποχωρήσει, όπως είχε κάνει και το 1963, παρά να θέσει τον τόπο σε νέες περιπέτειες και πολιτικές εντάσεις. Εξάλλου, διαρκές κίνητρο και κατευθυντήρια αρχή στις πράξεις του Καραμανλή ποτέ δεν ήταν, όπως έλεγε ο ίδιος, «η κατάκτησις της εξουσίας, αλλά η ικανοποίησις ότι εκπληρώ αποστολήν» .

Αλλά και οι επίγονοί του, ακόμα και στη δική του πολιτική παράταξη, τελικά προσαρμόστηκαν με την πρωθυπουργοκεντρική στροφή στο σύστημα διακυβέρνησης και απομακρύνθηκαν από την αρχική τους δέσμευση και εξαγγελία για την επιστροφή στο υπόδειγμα της «προεδρευόμενης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας», που σχεδίασε ο Καραμανλής το 1975. Ισχύει ως φαίνεται, λοιπόν, το αξίωμα που διατύπωσε ο Σωκράτης στον πλατωνικό Πρωταγόρα ότι οι πιο σώφρονες και άριστοι των πολιτών δεν καταφέρνουν να μεταδώσουν την πολιτική τους τέχνη και αρετή στους απογόνους τους («αλλά ιδία ημίν οι σοφώτατοι και άριστοι των πολιτών ταύτην την αρετήν ην έχουσιν ουχ οίοι είτε άλλοις παραδιδόναι»).

Η εξέλιξη των πραγμάτων μπορεί να μη δικαίωσε τον Καραμανλή ως προς το ζήτημα αυτό. Εν τούτοις, με την πάροδο των ετών δεν είναι λίγοι εκείνοι που θεωρούν ότι μια μερική και μετριοπαθής ενίσχυση κάποιων ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων του προεδρικού θεσμού (όπως, λ.χ., η δυνατότητα να συγκαλεί διάσκεψη των πολιτικών αρχηγών ή να απευθύνει διάγγελμα στον λαό), ίσως αποκαθιστούσε την ισορροπία στο πολίτευμα, προωθώντας τον διάλογο και τη συνεννόηση μεταξύ των πολιτικών αρχηγών, και βελτίωνε την ποιότητα της δημοκρατίας στους δύσκολους καιρούς που ζούμε.

Εν κατακλείδι, αν υπήρχε στη χώρα μας ένα 'πάνθεον' επιφανών προσώπων όπου η «πατρίς ευγνωμονούσα» θα αναγνώριζε την οφειλή της σε επίλεκτα τέκνα της, ο Καραμανλής θα κατελάμβανε επαξίως μίαν εξέχουσα θέση σε αυτό. Γιατί προώθησε όσο λίγοι τον διπλό στόχο του εκδημοκρατισμού και του εκσυγχρονισμού του κράτους και της κοινωνίας με απτά και θετικά αποτελέσματα. Και όπως έγραφε ο Νίτσε στη Γέννηση της Φιλοσοφίας, «ένας λαός δεν χαρακτηρίζεται μόνο από τους μεγάλους άνδρες του, αλλά από τον τρόπο που τους αναγνωρίζει και τους τιμά». Για να το θέσω πιο απλά, ό,τι είναι και συμβολίζουν ο Lincoln και ο Roosevelt για τους Αμερικανούς, είναι ο Καραμανλής για τους Έλληνες. Ένας από τους κορυφαίους πρωθυπουργούς και πολιτικούς ηγέτες στον τόπο από την εθνική απελευθέρωση και μετά.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΑΓΓΕΛΟΥ ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κυρίες και κύριοι,

Η προσέγγιση ενός θέματος τόσο ευαίσθητου και τόσο ακανθώδους, δύσκολα μπορεί να επιχειρηθεί στα ασφυκτικά όρια μιας εξαιρετικά σύντομης ομιλίας. Πολύ περισσότερο μάλιστα, όταν η διαπραγματεύσή του δεν στηρίζεται σε κάποια σοβαρή προεργασία, σε εγγυημένα αριθμητικά μεγέθη και σε ασφαλή στατιστικά σταθμά. Τις ελλειμματικές, ωστόσο, ποσοτικές συνιστώσες του εγχειρήματος τις αναπληρώνουν εμπειρίες ποιοτικής τάξεως. Αυτές διαμόρφωσαν, άλλωστε, τα αξιολογικά κριτήρια για τη σκιαγράφιση μιας πολιτικής μορφής, που με τη δημόσια παρουσία της σημάδεψε όλο το δεύτερο μισό του ελληνικού 20ού αιώνα.

Συνοψίζοντας, απλοποιητικά οπωσδήποτε, το πώς είχε προσλάβει και πώς αντιμετώπισε τις πολιτισμικές εκκρεμότητες ως λανθάνουσες αξίες ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, υπενθυμίζω ότι το περιεχόμενο της έννοιας του πολιτισμού είναι πολύ πιο ευρύ και πολύ πιο βαθύ από τη συμβατικά καθιερωμένη όσο και συγκεκριμένη εικόνα διαδεδομένων στερεοτύπων, που αναπαράγουν τα απεικασμάτά τους και τηλεοπτικά. Ακριβώς επειδή η νοηματική υπόσταση των πολιτισμικών φαινομένων συγκροτείται και συναρθρώνεται πάνω σε ένα πεδίο, όπου συνυπάρχουν ισότιμα η συστηματική παιδεία και η γνωστική καλλιέργεια, η ερευνητική υποδομή και ο επιστημονικός προβληματισμός, η διάνοηση και ο στοχασμός, όχι μόνο της λογοτεχνίας ή της τέχνης, αλλά και κάθε δημιουργικής αναζήτησης, από τον καθημερινό διάλογο έως την πολιτειακή συμπεριφορά.

Δεν υπάρχει, βεβαίως, αμφιβολία ότι ο πολιτισμός αναπτύσσει ομόλογα τα διάφορα κεφάλαια του ενιαίου συνόλου, που εντελώς υπαινικτικά προσπάθησα να οριοθετήσω. Οτι, δηλαδή, δεν λειτουργεί επιλεκτικά, προκρίνοντας το θέατρο λ.χ. και όχι τη μουσική, πριμοδοτώντας την επιστημονική έρευνα εις βάρος της παιδείας, εκδηλώνοντας υπέρμετρα την προτίμησή του για τα επιτεύγματα του παρελθόντος, υποτιμώντας όμως επιδεικτικά το εκάστοτε παρόν της πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής. Δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία ότι δεν νοείται σαν ένας ιδιότυπα απομονωμένος χώρος μέσα στις ποικίλες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, αλλά ως προς την εσωτερική δυναμική πολλών, αναπάντεχων ενίοτε συναπαντημάτων. Και επιπλέον, ως προς τις συναρτήσεις του με ορισμένες ιδιαίτερα απαιτητικές προϋποθέσεις: την ορθολογικά μεθοδευμένη διαχείριση, τη σωστή επενδυτική πολιτική, την πρόβουσα προβολή, την επιβεβλημένη διάδοση και εξαγωγή των προϊόντων του, όπως επιτάσσει η λογική όχι μόνο των οικονομικών παραμέτρων.

Κατά την προ ετών ανασκόπηση των εισηγήσεων ενός Διεθνούς Συνεδρίου, συναριθμούσα οκτώ κατηγορίες παρεμβάσεων του Καραμανλή στην παιδεία, τον αθλητισμό και την επιστημονική έρευνα, την πολεοδομία, το περιβάλλον και τον τουρισμό, την αρχαιολογία και την πολιτιστική πολιτική εν γένει. Οι οποίες καλύπτουν δύο ξεχωριστές περιόδους, από το 1955 έως το 1963 και από το 1974 μέχρι το 1985, με τη βίαιη τομή του 1963 και την επταετή δικτατορία του 1967. Και, όπως τόνιζα εμφατικά, διέπονται από τη συνέπεια ενός συνεκτικού πνεύματος. Στον κεντρικό άξονα αυτού του πνεύματος διακρίνεται η συμφιλιωτική λειτουργία του πολιτισμού ως αποφασιστικού παράγοντα για την άρση του «επώδυνου κοινωνικού διχασμού» και την εξομάλυνση του πολιτικού βίου της χώρας. Διακρίνονται όμως και οι προσδοκίες των επιδιώξεων ενός καθαρά ευρωπαϊκού αναπροσανατολισμού, με τις προαπαιτούμενες εκσυγχρονιστικές ενέργειες που θα βελτίωναν

τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας, αλλά και μια βαθύτατα εδραιωμένη πεποίθηση ότι η οικονομική ανόρθωση δεν νοείται, ούτε και επιτυγχάνεται, ανεξάρτητα από όλα μαζί τα επιφανόμενα των πολιτισμικών στοχεύσεων στο επίπεδο της τρέχουσας καθημερινότητας. Κάπως έτσι μπορεί να ερμηνευθεί η αναζήτηση όσων δυνάμεων θα πραγματοποιούσαν τους οραματισμούς των σχεδίων του στις υπερκομματικές περιοχές του πνευματικού μας κόσμου. Βασικοί, άλλωστε, συντελεστές των σχετικών προγραμμάτων υπήρξαν προσωπικότητες αναγνωρισμένου κύρους, οι οποίες δύσκολα προσγράφονται στη δική του παράταξη και από τις οποίες αντλούσε προσωπικούς δεσμούς.

Με τα νήματα των ίδιων συνειρμών θα επιχειρήσω, εν μέσω κρίσεως, να επαναπροσδιορίσω τη συμβολή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στον πολιτισμό, θεωρώντας και πάλι ως κατ' εξοχήν υπεύθυνη για τη διαβάθμιση των προτεραιοτήτων στις κλίμακες των πολιτικών του επιλογών, τη μείζονος τότε σημασίας οικονομική συγκυρία. Θα παραμερίσω, συνεπώς, τη μεταπολεμική κακοτυχία του αστικού και του φυσικού περιβάλλοντος, την εγείρουσα και τις σοβαρότερες ενστάσεις. Θα παρακάμψω όμως και την πολυσυζητημένη συγγένεια του πολιτισμού με τον τουρισμό, την αποτυπωμένη στις αντιλήψεις της εποχής για την επιτάχυνση των αναπτυξιακών μηχανισμών με μια ανηλεή επένδυση του τοπίου στην επίλυση των προβλημάτων της περιφέρειας. Θα εξαιρέσω, τέλος, τη θεωρούμενη ως συμπληρωματική "συνομιλία" του πολιτισμού με τον αθλητισμό, για όσους λόγους έχω δημοσιοποιήσει επανειλημμένα.

Το ενδιαφέρον του Καραμανλή για την ελληνική αρχαιότητα εκδηλώνεται έμπρακτα το 1954 με την ανάθεση της διαμόρφωσης του χώρου γύρω από την Ακρόπολη και τον λόφο του Φιλοπάππου στον Δημήτρη Πικιώνη. Την ίδια χρονιά, η διάνοιξη της οδού Καλλιρρόης επέτρεψε στον Γιάννη Τραυλό την πλήρη διερεύνηση και διευθέτηση των ιερών της περιοχής του Ιλισσού, με την ανάδειξη και του Ολυμπίειου. Την ιδιαίτερη όμως έλξη που του ασκούσε το ιστορικό παρελθόν, με την εμπυχωτική επίδραση και του Κωνσταντίνου Τσάτσου, αποτυπώνει κυρίως η απελευθέρωση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του Υπουργείου Παιδείας το 1960. Η μετάταξη δηλαδή των αρμοδιοτήτων της στο Υπουργείο Προεδρίας και η ανάθεση της Γενικής Διεύθυνσης στον Γιάννη Παπαδημητρίου, η αλλαγή των οικονομικών προϋποθέσεων και η ένταξη των αρχαιολογικών έργων στις Δημόσιες Επενδύσεις. Από τότε δρομολογούνται οι μεγάλης εκτάσεως ανασκαφές, προβάλλουν θεαματικοί αρχαιολογικοί χώροι, αναστηλώνονται σπουδαία αρχιτεκτονικά μνημεία, αναπλάθονται παλαιά και οικοδομούνται νέα μουσειακά κτήρια.

Με πολυετείς συστηματικές έρευνες ο Γιάννης Μηλιάδης αποκάλυψε στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης το ιερό της Νύμφης, ο Παπαδημητρίου της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα, ο Βασίλης Πετράκος της Νεμέσεως στον Ραμνούντα της Αττικής. Έτσι ήρθαν στο φως σπουδαίες μακεδονικές πόλεις, όπως η Πέλλα από τον Φώτη Πέτσα, η Αμφίπολη από τον Δημήτρη Λαζαρίδη, το Δίον από τον Δημήτρη Παντερμαλή, αλλά και οι βασιλικοί τάφοι της Βεργίνας από τον Μανόλη Ανδρόνικο, η ρωμαϊκή Αγορά της Θεσσαλονίκης, το μινωικό ανάκτορο της Ζάκρου από τον Νικόλαο Πλάτωνα, ο δεύτερος ταφικός περίβολος των Μυκηνών. Την ίδια περίοδο, με υποδειγματικές αναστηλώσεις, άλλαξε κυριολεκτικά η όψη του ναού της Αφάιας στην Αίγινα, του Ποσειδώνα στο Σούνιο και του θεάτρου της Επιδαύρου από τον Αναστάσιο Ορλάνδο. Πρέπει ακόμα να σημειωθεί η αποκατάσταση της στοάς στο ιερό της Βραυρώνας από τον Χαράλαμπο Μπούρα, του Ηρωδείου, της οχύρωσης των Μυκηνών, των βυζαντινών Μονών του Οσίου Λουκά και του Δαφνιού. Ως επιστέγασμα αυτών και πολλών άλλων συναφών δράσεων, μπορεί να αποτιμηθεί η εξίσου φιλόδοξη πολιτική, η οποία απέβλεπε στην αρμόζουσα προβολή των θησαυρών της αρχαιότητας, με την ανέγερση των νέων αρχαιολογικών μουσείων της Θεσσαλονίκης το 1962 και της Ολυμπίας το 1975, σε σχέδια του Πάτροκλου Καραντινού, τον εκσυγχρονισμό και την επανέκθεση των ήδη υφισταμένων στους Δελφούς το 1961, στην Ακρόπολη το 1964 και στη Δήλο το 1976. Τον διεθνή έπαινο για τη μεταπολεμική ανασύσταση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου από τον Χρήστο και τη Σέμνη Καρούζου τον μοιράστηκε στα εγκαίνια του 1961 και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Ο ίδιος, εξάλλου, ενθάρρυνε αποφασιστικά το επίσης επιβραβευμένο πρόγραμμα που, από το 1975 με την εποπτεία του Μπούρα, στοχεύει στη συντήρηση και την αναστήλωση των μνημείων του ιερού βράχου.

Είχε μάλιστα επισημάνει έγκαιρα την ανάγκη ενός νέου μουσείου για τα γλυπτά της Ακρόπολης, χωρίς όμως να χαρεί την ανέγερση και την αποπεράτωσή του.

Ο πιεστικός χρόνος είναι απαγορευτικός για κάθε διεξοδικότερη αναφορά σε θεσμικές παρεμβάσεις, οι οποίες ευνόησαν άλλους πολιτισμικούς τομείς. Οφείλω ωστόσο να εξάρω, έστω και επί τροχάδην, την καθιέρωση του Φεστιβάλ Αθηνών το 1955 με τον Ντίνο Γιαννόπουλο, την άνθηση του Εθνικού Θεάτρου και του Φεστιβάλ της Επιδαύρου από την ίδια χρονιά με τον Αιμίλιο Χουρμούζιο, την ίδρυση του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος το 1957, την ανανέωση της Εθνικής Λυρικής Σκηνής το 1958 και του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας το 1961 με τον Κωστή Μπασιτιά, τη δημιουργία του Τρίτου Προγράμματος το 1977 με τον Μάνο Χατζιδάκι, την αναβάθμιση της συμφωνικής μουσικής με τη μονιμοποίηση των εργαζομένων στις κρατικές ορχήστρες, την ενίσχυση του χορού και του κινηματογράφου. Οι καταθέσεις του Καραμανλή χαρακτηρίζονται, εντούτοις, συνολικά από την ισότιμη οπωσδήποτε στήριξη των ανθρωπιστικών και των θετικών επιστημών, την τεκμηριωμένη με τη χρονικά παράλληλη σύσταση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και του Ερευνητικού Κέντρου «Δημόκριτος», το 1958 και το 1961 αντίστοιχα, καθώς και του Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας το 1955 με τη Σοφία Αντωνιάδου. Αν και προγραμματισμένο από το 1956, το Πνευματικό Κέντρο της Αθήνας δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Ο ίδιος, ωστόσο, πρόλαβε να δει πραγματοποιμένα άλλα παλιά όνειρα, εγκαινιάζοντας την Εθνική Πινακοθήκη το 1976, το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών το 1977, τη δωρεά των έργων του Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα στο Μουσείο Μπενάκη το 1991, το Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού το 1992.

Πολλές από τις μεταμορφώσεις, τις παραμορφώσεις μάλλον των αρχικών του σχεδιασμών, με τις συχνές έκτοτε αναθεσμοθετήσεις των νομικών πλαισίων, τις αντιφατικές κατατιμήσεις ή τις αλόγιστες ανακατανομές των πολιτισμικών τομέων σε αναρμόδιους φορείς, δεν πρόφτασε, ευτυχώς, να τις βιώσει. Θα συνειδητοποίησε, εντούτοις, ότι ο θερμός και ειλικρινής, ο ευθύς και ο αποτελεσματικός λόγος της συνομιλίας του με τον πολιτισμό έχει κληροδοτήσει στα νεοελληνικά πολιτικά ήθη έναν εντελώς ασυνήθη σεβασμό για τις ιδέες ανθρώπων από μη περιχαρακωμένους κομματικούς χώρους. Όπως μας κληροδότησε άλλωστε και την ευεργετική καθιέρωση της νέας ελληνικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας του κράτους. Τερματίζοντας έτσι το 1976, επί Υπουργίας Γεωργίου Ράλλη με τη σύμπραξη του Ευάγγελου Παπανούτσου, μια αντιπαράθεση που μπορεί να αποτιμηθεί ιστορικά σαν το ισόποσο αντίβαρο της νομιμοποίησης του Κομμουνιστικού Κόμματος για τον τερματισμό της εμφύλιας διαμάχης.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι η επιλογή της δημοκρατικής, ευρωπαϊκής προοπτικής από τον Καραμανλή, δεν ήταν μόνο μια επιλογή πολιτική, αλλά και μια επιλογή πολιτιστική, σε μια περίοδο μάλιστα κατά την οποία κυριαρχούσαν ακραία αντίθετα συνθήματα. Πολλοί είχαμε τότε πιστέψει ότι το απέραντο απόθεμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού θα ήταν η εγγύηση μιας νέας δημιουργικής πορείας για τους ενωμένους λαούς της Ευρώπης. Η πολιτισμική συνισταμένη παρέμεινε όμως ανενεργή, η πολιτιστική περιουσία δεν αξιοποιήθηκε και η Ευρώπη μοιάζει όλο και πιο φτωχή.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΛΟΥΚΑ ΤΣΟΥΚΑΛΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΛΙΑΜΕΠ

Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Κυρίες και Κύριοι,

Θέλω, πρώτα από όλα, να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής για την τιμή που μου έκανε να με συμπεριλάβει στους ομιλητές της αποψινής εκδήλωσης. Θα μιλήσω για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και την Ευρώπη, επιχειρώντας και έναν πολύ σύντομο απολογισμό της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας μας μέχρι σήμερα.

Στην προσωπική ζωή του καθενός, όπως και στα δημόσια πράγματα μιας χώρας, υπάρχουν λίγες, κρίσιμες αποφάσεις, θα τις ονόμαζα στρατηγικές επιλογές, που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την περαιτέρω πορεία ενός ατόμου ή μιας ολόκληρης χώρας. Μια τέτοια στρατηγική επιλογή ήταν αυτή που έκανε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ως Πρωθυπουργός, το 1959 όταν ζήτησε τη σύνδεση της Ελλάδας με την τότε νεογέννητη ΕΟΚ. Αντελήφθη πολύ πριν από άλλους τη σημασία του εγχειρήματος για την Ευρώπη και την Ελλάδα ειδικότερα, και κινήθηκε γρήγορα και αποτελεσματικά.

Αυτήν την ευρωπαϊκή επιλογή την υπηρέτησε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής με συνέπεια, αφοσίωση και άμεση προσωπική εμπλοκή. Δεν είναι διόλου υπερβολή να πούμε ότι η σύνδεση και ακόμη περισσότερο η μετέπειτα ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981 οφείλονται κατά κύριο λόγο στις πρωτοβουλίες και την προσωπική διπλωματία που άσκησε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ξεπερνώντας εμπόδια που σε πολλούς φαινόταν ανυπέρβλητα. Αυτή η ευρωπαϊκή επιλογή σηματοδεύει την πορεία της χώρας για περισσότερο από πενήντα χρόνια πλέον. Από μόνη της, έχει εξασφαλίσει στον Κωνσταντίνο Καραμανλή μια περίοπτη θέση στη νεότερη ιστορία του τόπου.

Η συμμετοχή μας στην ευρωπαϊκή ενοποίηση πέρασε από πολλές διακυμάνσεις. Δικτατορία, κρίσεις οικονομικές και πολιτικές, διαφόρων μορφών μνημόνια. Σε αυτήν την πορεία, η Ελλάδα είχε σημαντικές διπλωματικές επιτυχίες, ξεκινώντας από το γεγονός ότι υπήρξε η πρώτη χώρα που υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης, η πρώτη από τις χώρες της νότιας Ευρώπης που εντάχθηκε μετά την πτώση των δικτατοριών – και με καλύτερους όρους από τις ιβηρικές χώρες που την ακολούθησαν – και στη συνέχεια, ως μέλος, με την επιτυχή προώθηση των πολιτικών συνοχής, την εξασφάλιση μεγάλων εισροών από τα Κοινοτικά ταμεία για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, την άμεση σύνδεση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας με τις διμερείς ελληνο-τουρκικές σχέσεις, την ένταξη στο ευρώ και την ένταξη της Κύπρου. Μέχρις εδώ, ο απολογισμός είναι εξαιρετικά θετικός. Θα τον ζήλευαν πολλές χώρες.

Θα πρέπει όμως να παραδεχτούμε ότι αυτές οι επιτυχίες ήταν κυρίως υπόθεση ολίγων. Στις μεγάλες διαπραγματεύσεις πάμε συνήθως καλά. Αυτό που λείπει είναι η συνέχεια: αδύναμες δομές, μεγάλη εσωστρέφεια της διοίκησης και του πολιτικού κόσμου, με λίγες πάντοτε εξαιρέσεις που προσπαθούν να πάρουν τα πράγματα πάνω τους και ενίοτε συμπαρασύρουν τους υπόλοιπους, συντεχνιακές νοοτροπίες και μια γενικότερη αντίσταση στην αλλαγή.

Από την εξορία, το 1973, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έγραφε για τον εξευρωπαϊσμό ως τη νέα Μεγάλη Ιδέα του Έθνους. Μια κάποια δόση υπερβολής δικαιολογείται λόγω των ειδικών συνθηκών που επικρατούσαν τότε στη χώρα. Εκτοτε, υπήρξαν και άλλοι Έλληνες πολιτικοί που βρέθηκαν στην εξουσία και επιχείρησαν να συνδέσουν ένα ευρύ πλέγμα μεταρρυθμίσεων με τη συμμετοχή της χώρας στην ευρωπαϊκή ενοποίηση, προσπαθώντας έτσι να κάμψουν εσωτερικές αντιστάσεις.

Η Ευρώπη ως μοχλός αλλαγής, με γενικότερο στόχο τη δημιουργία ενός σύγχρονου, ευνομούμενου κράτους στη χώρα μας: η προσπάθεια αυτή έχει αρκετή ιστορία πίσω της. Αλλά έχει και μεγάλους περιορισμούς, γιατί αυτοκίνητα και άλλα αγαθά μπορούν να εισάγονται πλέον εύκολα στη χώρα μας, μεταρρυθμίσεις πολύ πιο δύσκολα. Δεν χρειάζεται βεβαίως να εφεύρουμε καθημερινά τον τροχό. Υπάρχουν πετυχημένες πρακτικές σε άλλες χώρες από τις οποίες μπορούμε να διδαχτούμε. Για να γίνουν όμως δεκτές και να ριζώσουν μεγάλες θεσμικές και διαρθρωτικές αλλαγές, προϋπόθεση είναι η δημιουργία ευρύτερων συμμαχιών μέσα στη χώρα που θα βασίζονται σε μια πολιτική πρόταση που μπορεί να εμπνεύσει τους πολίτες.

Στη σημερινή μεγάλη κρίση που περνάει η χώρα μας, αν δεν πεισθούμε ως κοινωνία ότι πρέπει να αλλάξουμε, δεν θα πετύχουμε. Αυτό είναι το μεγάλο στοίχημα σήμερα, πολύ πέρα από την εφαρμογή των όποιων μνημονίων κομίζουν οι ευρωπαίοι εταίροι μας, με τα καλά και τα κακά τους.

Εισέρευσαν στην Ελλάδα δεκάδες δις ευρώ από κοινοτικούς πόρους. Με τα χρήματα αυτά έγιναν πολλά έργα, κυρίως στις υποδομές, που βοήθησαν να αλλάξει η χώρα. Υπήρξε όμως μεγάλη σπατάλη πόρων, μεγάλωσε και η διαφθορά. Από αυτήν την άποψη, μας έκανε κακό η Ευρώπη. Στη συνέχεια, αφότου μπήκαμε στο ευρώ, αποκτήσαμε πρόσβαση σε άφθονο και φτηνό χρήμα με εγγύηση το ισχυρό νόμισμα που μοιραζόμασταν πλέον με τους εταίρους μας. Αναμφίβολα, υπάρχει δομικό πρόβλημα στην κατασκευή του ευρώ που, εκ των υστέρων, προσπαθούν όλοι να διορθώσουν. Αλλά και εμείς δεν εκμεταλλευθήκαμε σωστά τις ευκαιρίες που μας δόθηκαν. Δανειστήκαμε και καταναλώσαμε, αντί να επενδύσουμε. Και όταν ξέσπασε η διεθνής κρίση, βρεθήκαμε ευάλωτοι.

Με την ένταξη στην Ευρώπη, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στόχευε να καταστήσει την Ελλάδα ισότιμο μέλος σε μια πορεία ενοποίησης, να την καταστήσει με άλλα λόγια υποκείμενο και όχι πλέον αντικείμενο της ευρωπαϊκής διπλωματίας, όπως είχε υπάρξει επανειλημμένα στη νεότερη ιστορία της. Εξαρτώμενοι πλήρως από την οικονομική βοήθεια των εταίρων μας και με την αξιοπιστία μας στο ναδίρ, γίναμε και πάλι τα τελευταία χρόνια αντικείμενο της ευρωπαϊκής διπλωματίας. Και τώρα ανεβαίνουμε μια πολύ δύσκολη ανηφόρα για να επιστρέψουμε εκεί που βρισκόμασταν πριν.

Η Ευρώπη περνάει σήμερα τη μεγαλύτερη κρίση από το ξεκίνημα της πορείας προς την ενοποίηση. Η κρίση προκάλεσε αντιδράσεις, γέννησε δυνάμεις που οι περισσότεροι πιστεύαμε, ή ελπίζαμε, ότι είχαμε εξορκίσει για πάντα. Ομως, ιστορικές αναγκαιότητες και μονόδρομοι δεν υπάρχουν. Στις μέρες μας, κρίνεται το μέλλον όχι μόνον του ευρώ αλλά και της ενωμένης Ευρώπης γενικότερα. Και μερικοί τουλάχιστον, εντός και εκτός συνόρων, ελληνικών και ευρωπαϊκών, πανηγυρίζουν στοιχηματίζοντας σε ενδεχόμενη κατάρρευση. Ονειρεύονται να πάνε πίσω στα κλειστά σύνορα και τους εθνικισμούς που αλληλοαναιρούνται με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές και υλικά αγαθά. Δεν διδάχθηκαν τίποτε από την Ιστορία. Ευτυχώς, αποτελούν μειοψηφία που μπορεί όμως να μεγαλώσει επικίνδυνα αν δεν βρεθεί σύντομα διέξοδος στην κρίση.

Σίγουρα, δεν είναι η Ευρώπη που ονειρευτήκαμε, αν και προφανώς τα όνειρα είναι πολύ προσωπικά και διαφέρουν μεταξύ τους. Προϊόν συμβιβασμών – δεν ηχεί όμορφα αυτή η λέξη στη γλώσσα μας – με χρονοβόρες διαδικασίες στη λήψη των αποφάσεων και μια μάλλον απόμακρη γραφειοκρατία, η Ευρώπη μοιάζει συχνά ξένη στα μάτια των πολιτών της. Δεν παύει όμως να είναι το ζωντανό εργαστήρι στο οποίο εξελίσσεται το πιο φιλόδοξο – θα έλεγα, το πιο επαναστατικό – πολιτικό πείραμα από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Υπήρξαν και άλλα πολιτικά πειράματα στην Ευρώπη που δεν είχαν όμως διόλου αίσιο τέλος. Το πείραμα της ενωμένης Ευρώπης συνεχίζεται, έστω κάτω από δύσκολες συνθήκες.

Η επιτυχία αυτού του πειράματος μας αφορά άμεσα, πολύ περισσότερο από άλλες χώρες που ίσως διαθέτουν την άνεση που προσφέρει το ειδικό βάρος ή η απόσταση ασφαλείας από επικίνδυνες περιοχές. Η νεότερη ιστορία της χώρας μας δείχνει σαφώς ότι η επιλογή των σωστών συμμαχιών υπήρξε καθοριστική για την πορεία του τόπου. Και ευτυχώς, κάναμε τις περισσότερες φορές τις σωστές επιλογές, αντί να κυνηγάμε μόνοι μας ανεμόμυλους και να αναζητούμε εχθρούς, όπως συχνά μερικοί προτείνουν.

Η Ευρώπη αποτελεί προνομιακό χώρο για την προώθηση των δικών μας συμφερόντων, αρκεί να συμμετέχουμε ενεργά, να δεχόμαστε ότι υπάρχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις και να μην μας εκπλήσσει ότι μπορούν να έχουν και άλλοι τα δικά τους συμφέροντα. Η σχέση με την Ευρώπη δεν είναι, βεβαίως, σχέση αποκλειστικότητας. Η Ελλάδα πρέπει να είναι παρούσα παντού, όπου μπορεί. Ας μην υποκύψουμε στη συνωμοτική παράνοια που οδηγεί στην απομόνωση. Μόνο μια Ελλάδα με εξωστρέφεια, διεθνή κώδικα επικοινωνίας και ικανότητα προσαρμογής σε ένα ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον που αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς, μόνο μια τέτοια Ελλάδα μπορεί να έχει μέλλον.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής άνοιξε τον δρόμο προς την Ευρώπη, σε πείσμα πολλών εντός και εκτός Ελλάδας. Αυτή η ευρωπαϊκή επιλογή του Κωνσταντίνου Καραμανλή έγινε στη συνέχεια ευρύτερα αποδεκτή από τον πολιτικό κόσμο και την κοινωνία μας, αν και όχι πάντοτε με μεγάλη συνέπεια μεταξύ λόγων και πράξεων. Είναι υπόθεση όλων μας, από όποιο πολιτικό ή άλλο χώρο και αν προερχόμαστε, να αξιοποιήσουμε με τον καλύτερο τρόπο τις δυνατότητες που προσφέρει η συμμετοχή μας σε μια Ευρώπη που εξελίσσεται συνεχώς. Είναι εθνική υπόθεση.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ, Γ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ»

Πράγματι, κκ, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αποτύπωσε την παρουσία του στις δέλτους της νεότερης ελληνικής και της ευρύτερης ευρωπαϊκής ιστορίας. Λέγω ιστορίας, υποδηλώνοντας την πεποίθηση ότι η συστηματική καταγραφή των μείζονος σημασίας γεγονότων που φέρουν τη σφραγίδα του οφείλουν, τριάντα και πλέον έτη μετά την έξοδό του από την ενεργό πολιτική, να ανήκουν στο χώρο της επιστήμης του παρελθόντος' και στο μέτρο που δεν παραβιάζονται οι αρχές και οι κανόνες της ορθής ιστορικής μεθοδολογίας, είναι δυνατό να συναχθούν και συγκεκριμένα διαχρονικά πορίσματα... "Κωνσταντίνος Καραμανλής: Τότε και Τώρα"...

(Εστιάζοντας πάντοτε την αναφορά στα επιμέρους, υπάρχουν ασφαλώς κάποιοι ολοένα και περισσότερο λιγοστοί, που αποπειρώνται να παραγνωρίσουν ή να παραφθείρουν τη συμβολή του υπό το κράτος άλογων παρορμήσεων και εμφανών σκοπιμοτήτων. Ενώπιον αυτού του φαινομένου ο ΚΚ έσπευσε να συστήσει, πρωτοπορώντας, επώνυμο επιστημονικό Ίδρυμα με σκοπό την διάσωση και το σεβασμό της ιστορικής μνήμης - το "Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής".)

Ορθά εντόπισαν οι ομιλητές που προηγήθηκαν το έργο που επιτέλεσε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σε τρία κυρίως επίπεδα: της οικονομικής ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού της Ελλάδος, των δημοκρατικών θεσμών και του δημοκρατικού πολιτεύματος, της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της ενσωμάτωσης της χώρας στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Προκειμένου, εξάλλου, η δράση και οι επιλογές του να αποκτήσουν ευρύτερη εμβέλεια, τονίστηκε ορθώς ότι αντλούσε πρότυπα και διδάγματα από το πολιτιστικό πεδίο - από το ελληνικό κυρίως παρελθόν. Δεν παρασχέθηκε ο χρόνος για την αυτοτελή αναφορά σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα - πηγαία ή και αποκτημένα στο διάβα του χρόνου. Επιτρέψτε, από τη πλευρά μου, να μνημονεύσω επιγραμματικά μία μόνο αρετή έντονα διακριτή καθ' όλη τη διάρκεια του μακρού πολιτικού βίου του: Την αίσθηση ότι εκπληρώνει αποστολή, ότι επιτελεί λειτούργημα απέναντι στο έθνος, τον λαό, την ιστορία.

ΟΜΙΛΙΑ κ. ΑΧΙΛΛΕΑ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ»

Κύριε πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Κυρίες και κύριοι,

Σας ευχαριστώ που είσαστε κοντά μας, σε αυτή την εκδήλωση για τα δεκαπέντε χρόνια από το θάνατο του Κωνσταντίνου Καραμανλή, για να αποτιμήσουμε όλοι μας φόρο τιμής στην μνήμη του.

Δεν έχω κάτι να προσθέσω στα όσα είπαν ο κ. Πρωθυπουργός και οι αρχηγοί των κομμάτων που ήδη μίλησαν για τον Καραμανλή, καθώς και σε όσα θα ακουστούν από τους διακεκριμένους ομιλητές που θα ακολουθήσουν. Εγώ θα ήθελα να περιοριστώ σε δυο προσωπικά λόγια για την πορεία του Καραμανλή στο δημόσιο βίο της χώρας. Αξίζει να αναλογισθούμε πώς ήταν η Ελλάδα όταν ξεκίνησε ο Καραμανλής την πολιτική του σταδιοδρομία και πώς την παρέδωσε.

Ο Καραμανλής μεγάλωσε και ανδρώθηκε σε μια πολύ δύσκολη εποχή. Έζησε την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Μακεδονία, σκλαβωμένη. Νεαρός, είδε στο σπίτι του να μπαίνουν Τούρκοι και Βούλγαροι και να απειλούν την οικογένειά του. Γνώρισε από πρώτο χέρι τον πόνο ενός ολόκληρου λαού, μέσα από το διχασμό, τις αδελφοκτόνες συγκρούσεις, αλλά και την πείνα, την ανέχεια, την αδικία. Γύρισε τα χωριά της Μακεδονίας και έζησε με τους ανθρώπους του σκληρού μόχθου, παλεύοντας κι εκείνος να ζήσει την οικογένειά του.

Κι έτσι, μια μέρα, το 1935, πήρε τη μεγάλη του απόφαση: να αφοσιωθεί στο λαό του για να αλλάξει τη μοίρα του τόπου του, της πατρίδας μας. Ξεκίνησε το δικό του αγώνα μόνος, χωρίς να τον γνωρίζει ή να τον στηρίζει κανείς, να παλέψει με όλες του τις δυνάμεις για την Ελλάδα.

Από εκείνη την ημέρα του 1935 που κατέβηκε για πρώτη φορά υποψήφιος, αντίθετα σε ότι έλεγαν η λογική, η οικογένειά του και οι φίλοι του, μέχρι την ημέρα που εγκατέλειπε οριστικά το προεδρικό μέγαρο, τον Μάρτιο του 1995, πέρασαν ακριβώς εξήντα χρόνια.

Σ' αυτά τα χρόνια, η Ελλάδα έζησε πόλεμο, κατοχή, εμφύλιο, πολιτική ανωμαλία. Ομως, ο Καραμανλής, τελικά τα κατάφερε: άλλαξε την Ελλάδα. Πάντοτε, ο Καραμανλής ένωνε, ποτέ δεν δίχαζε. Σε καιρούς πολύ δύσκολους, διάλεγε τους καλύτερους για να προχωρήσει, χωρίς ποτέ του να κοιτάζει πού ανήκαν πολιτικά, αν τον ψήφιζαν ή όχι. Για τον Καραμανλή δεν υπήρχαν κομματικές γραμμές. Υπήρχε εθνικό καθήκον.

Όσο κι αν πολεμήθηκε, απ' όπου κι αν πολεμήθηκε, δεν σταμάτησε ούτε μία μέρα να παλεύει γι' αυτόν τον τόπο, ακόμα και στις πιο δύσκολες ώρες του, στην έρημο μιας φοβερής εντεκάχρονης αυτοεξορίας. Η Ελλάδα που παρέδωσε στους επιγόνους του δεν ήταν πια εκείνος ο ρημαγμένος, διχασμένος και εξαρτημένος τόπος, αλλά μια χώρα ευρωπαϊκή, δημοκρατική, σύγχρονη, υπερήφανη, πλουσιότερη από ποτέ, αντάξια της μεγάλης ιστορίας της.

Δεκαπέντε χρόνια πέρασαν από το θάνατό του. Σήμερα, ολόκληρη η Ελλάδα αναγνωρίζει, περισσότερο από ποτέ, την προσφορά αυτού του μεγάλου Έλληνα στην πατρίδα και το λαό της. Δυστυχώς όμως, έπρεπε να φτάσουμε εδώ που φτάσαμε για να καταλάβουν πια όλοι οι Έλληνες, ακόμα και εκείνοι που άδικα και επιπόλαια τον πολέμησαν, τι σήμαιναν αυτός ο αγώνας κι αυτή η προσφορά του Καραμανλή. Ομως, ακριβώς τώρα, στα δύσκολα, μπορεί αυτός ο τόπος ακόμα να κερδίσει από τις παρακαταθήκες του.

Ο Καραμανλής, αν ζούσε σήμερα, δεν θα ήθελε να βάλει η Ελλάδα το κεφάλι κάτω. Θα ήθελε να παλαίψει ενωμένη και να προχωρήσει. Να αγωνιστεί, να δημιουργήσει και να τα καταφέρει. Χωρίς περιττές και επιζήμιες αντιπαλότητες. Με ομόνοια και με αποφασιστικότητα. Και έτσι νομίζω πρέπει να ερμηνεύσουμε και το μήνυμα της σημερινής εκδήλωσης.

Ας κρατήσουμε αυτό το μήνυμα δύναμης και αισιοδοξίας από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Αυτό του πρέπει κι αυτό θα επιθυμούσε.

Ευχαριστώ τον κ.Μάνο, τους συνεργάτες του και το Μέγαρο Μουσικής για την προσφορά και συνεργασία στην εκδήλωση αυτή.

Σας ευχαριστώ.